

AZ ÁLLAM SZUVERENITÁSA: ESZMÉNY ÉS / VAGY VALÓSÁG
ORSZÁGOS INTERDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIA

**AZ ELŐADÁSOK
ÖSSZEFOGLALÓI**

A konferencia ideje, helye:
2014. március 21. (péntek) 8³⁰ – 17⁴⁰
Budapest, MTA TK JTI, Budapest, I. ker., Országház u. 30.

MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete
K 108790 számú OTKA-projekt Államtudományi Kutatócsoportja

A konferencia szervezői

Jakab András, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete
Takács Péter, K 108790 számú OTKA-projekt Államtudományi Kutatócsoportja

ELŐADÓK

Ágh Attila, D.Sc.	Könczöl Miklós, Ph.D.
Antal Attila,	Láncos Petra, Ph.D.
Balogh László Levente, Ph.D., dr, habil.	Löffler Tibor, Ph.D.
Balogh-Békési Nóra	Ludassy Mária, D.Sc.
Bartha Ildikó, Ph.D	Mike Károly, Ph.D.
Bayer József, MTA rendes tagja	Molnár Tamás, Ph.D.
Bihari Mihály, D.Sc.	Nagy Mariann Veronika
Blutman László, D.Sc.	Pap András László, D.Sc.
Bod Péter Ákos, C.Sc., dr. habil.	Pelle Anita, Ph.D.
Bódi Stefánia, Ph.D.	Pokol Béla, D.Sc.
Boros Anita, LL.M., Ph.D.	Pongrácz Alex
Botos Kata, D.Sc.	Révész Béla, Ph.D.
Chronowski Nóra, Ph.D., dr, habil.	Smuk Péter, Ph.D., dr. habil.
Csink Lóránt, Ph.D.	Sólyom Péter, Ph.D.
Drinóczi Tímea, Ph.D., dr, habil.	Soós Edit, Ph.D.
Egresi Katalin, Ph.D.	Stumpf István, Ph.D. dr. habil.
Erdő Péter, az MTA rendes tagja	Szalai Ákos, Ph.D.
Fejes Zsuzsanna, Ph.D.	Szigeti Péter, D.Sc.
Fekete Balázs, Ph.D.	Szilágyi Péter, C.Sc. dr. habil.
Frivaldszky János, Ph.D., dr. habil.	T. Kovács Júlia
Gárdos-Orosz Fruzsina, Ph.D.	Tattay Szilárd, Ph.D.
Halász Iván, Ph.D., dr. habil	Téglási András, Ph.D.
Hárs András	Tóth Judit, Ph.D., dr. habil
Hoffmann Tamás, Ph.D.	Tóth-Matolecsi László
G. Karácsony Gergely,	Várkonyi Zsolt
Kisteleki Károly, Ph.D.	Vincze Attila, LL.M., Ph.D.
Knapp László	Zódi Zsolt, Ph.D.
Kovács Ágnes, Ph.D.	Zsugyó Virág

Szekciók

1. A szuverenitás alkotmányelméleti kérdései (tekintettel az államok nemzetközi integrációjára is)
2. Szuverenitás, nemzetközi jog, európai integráció.
3. A szuverenitás politikai, jogi és gazdasági összefüggései – tekintettel a globalizációra és az államok nemzetközi integrációjára is –
4. Szuverenitás-elméletek. A klasszikus szuverenitás-elméletek problémái
5. A szuverenitás változásai által felvetett speciális kérdések – az egyedi problémák hatása a szuverenitásra

Az előadások összefoglalóit a beküldött anyagok alapján összeállította:

Takács Sára

AZ ELŐADÁSOK ÖSSZEFOGLALÓI

Antal Attila

A környezetvédelem hatása az állami szuverenitásra: kihívásokkal terhelt kapcsolat

A XXI. századra kialakult nemzetközi környezetjogi joganyag (gondolhatunk itt a környezetvédelemmel kapcsolatos nemzetközi egyezményekre és persze az Európai Unió joganyagára). Létrejött egy olyan jogi és politikai hálózat, amely alapjaiban alakítja át az állami szuverenitást és az erről vallott nézeteket. A környezeti katasztrófák és az energiaellátáshoz és -termeléshez kapcsolódó környezeti kérdések nincsenek tekintettel az államhatárokra, a nemzetállami intézményekre és persze az állami szuverenitásra. Mindezzel párhuzamosan megfigyelhető egy olyan tendencia, amely mind jogi, mind pedig politikai szinten meg kívánja erősíteni a nemzetállami kompetenciákat és újra kívánja fogalmazni azt, hogy napjainkban mit értünk állami szuverenitás alatt. A XX. század második felétől kialakult nemzetközi környezetjogi rezsím tehát malomkövek között őrlődik: egyszerre kellene továbbfejleszteni e jogi-politikai intézményrendszert (jó példa erre a fukusimai katasztrófa után megindult európai folyamat) és ezzel párhuzamosan kellene feltörni az egyre inkább befelé forduló nemzetállami kereteket. Ebben a szituációban valóban újra kell értelmezni az állami szuverenitás téziseit, s adaptálni kell századunk jelenlegi és elkövetkező környezeti kihívásaihoz. Jelen előadás ehhez kíván csekély bevezetést adni, konkrét nemzetközi környezetvédelmi szabályrendszerek (többek között az Aarhusi Egyezmény) példáját segítségül hívva.

Ágh Attila

A tagállami szuverenitás a vágató globalizáció idején

Előadásomban a fokozódó uniós integrációt (*Fiscal Compact*) vizsgálom a vágató globalizáció időszakában, és amellet érvelek, hogy az Unió fenntarthatóságának egyetlen lehetősége a megosztott/összevont szuverenitás (*shared/pooled sovereignty*) irányában való előrelépés. Az elemzés elméleti kerete a differenciált integráció/tagság koncepciója, mégpedig a Többsebességű Európából a Többemeletes Európába való váltás, a differenciált integrációnak a legutóbbi uniós megállapodások általi intézményesülése révén. Az elemzés konklúziója az, hogy a fokozódó uniós integrációhoz nem csatlakozó tagállamok egyre jobban leszakadnak és tartósan a perifériára sodródnak. Az előadás témája nagyban támaszkodik a szerző által nemrégiben megjelentetett *Progress Report on the New Member States* átfogó összegezésben található széleskörű és részletes adatbázisra.

Balogh-Békési Nóra

Szuverenitásföltés és alkotmány

Előadásomban az Európai Unióhoz való csatlakozás alkotmányjogi feltételeit szeretném áttekinteni abból az aspektusból, hogy a „szuverenitásföltés” mennyire mutatható ki a szövegből, s mi valósul meg a gyakorlatban. Kevés szó esik róla, de az Alaptörvény a korábbi Alkotmány Európa-klauzuláját, illetve a nemzetközi jog és a belső jog viszonyát rendező szabályát változatlan tartalommal vitte tovább. Az Európai Unióhoz való tartozásunk tekintetében a szuverenitás vonatkozásában identitásváltás az alkotmányozás szintjén nem történt, viszont a

politikai retorika szerint igen. Mi ennek az oka? Milyen mérlegelési tartományt hagy az Alaptörvény a mindenkori kormányra a szuverenitás megjelenítésére? Ezekre és hasonló alkotmányjogi kérdésekre keresem a választ előadásomban.

Balogh László Levente

Az erőszakprivatizáció okai és következményei az állami szuverenitásra

Az előadás az előadó állam és az erőszak témakörében megjelent írásainak (*Állam és erőszak*, Politikatudományi Szemle, 2011, stb.) a szuverenitás-probléma szempontjából vett továbbgondolását nyújtja.

Lásd: http://www.poltudszemle.hu/szamok/2011_1szam/balogh.pdf

Bartha Ildikó

Az állami szuverenitás határai az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlatában

Az európai integráció létrejötte és működése több szempontból is indokoltá teszi az állami szuverenitás fogalmának újragondolását. Az előadás elsősorban az Európai Unió Bíróságának szerepét vizsgálja a nemzeti szuverenitás ernyője által védett területek kormányzási struktúrájának átalakításában, és ezzel együtt a szuverenitás tradicionális fogalmának újraértelmezésében. Számos kérdés fogalmazható meg az ítéleteket olvasva. Miként fogja fel a saját szerepét a Bíróság a tagállami hatáskörök határainak értelmezése/megvonása terén? Megfigyelhető-e kölcsönhatás az ítélkezési gyakorlat fejlődése és a tagállamok (Unióra történő) szuverenitás-átruházási szándéka között? Mennyiben járulnak hozzá a Bíróság döntései ahhoz, hogy az uniós polgárok magukat ténylegesen „Európa népéhez” – mint a nemzetállami kereteken túl formálódó politikai közösséghez – tartozónak érezzék, és mindez mennyiben teszi számukra igazolhatóvá az állami önállóság hagyományos kereteinek átalakítását? Néhány kiválasztott ítélet bemutatásán keresztül elsősorban azt vizsgáljuk, hogy a Bíróság milyen elvekkel és érvekkel támasztja alá az eredendően az állami szuverenitás körébe tartozó területeken (különösen a felsőoktatás szervezése, szociális ellátások szabályozása, beruházás-védelemi megállapodások megkötése) a tagállami hatáskörök gyakorlásának korlátozását, és ily módon kíséreljük meg a fenti kérdésekre adható válaszokat feltárni.

Bayer József

A szuverenitás változása a globalizáció korában

A szuverenitás jogi-politikai fogalma a nemzetközi rendszer kulcskategóriája. Janus-arcú fogalom, amely egyszerre feltételezi egy főhatalom kizárólagos jogi / politikai fennhatóságát egy határolt államterületen élő népesség fölött, valamint a függetlenséget más szuverén területi államokkal szemben. A globalizáció egyik fő vonása azonban a de-territorializáció, ezért sokan úgy vélik, hogy a szuverenitás jelentőségét a globalizáció folyamata egyre inkább aláássa és végül fel is fogja számolni.

Előadásomban a szuverenitás és globalizáció viszonyát megkísérlem differenciáltabban megragadni. Ha a globalizációt a kapitalista modernizáció szélesebb történelmi medrébe ágyaz-

zuk, akkor a középkor végén még sokkoló újdonságnak számító eszme, a lojalitásnak és kötelezettségeknek egy területi állam szervezetéhez kötése a globalizációs folyamat nyomán a 20. század második felére univerzálissá, a nemzetközi rendszer normatív alapjává vált. Ha viszont a globalizáció korszakát annak a XX. század utolsó évtizedeitől kezdődő felgyorsulásával azonosítjuk, akkor mindinkább szembesülünk azzal, hogy a globalizáció kihívást jelent az állami szuverenitás számára: új kontextusba helyezi, megváltoztatja tartalmát és terjedelmét. Ezen összefüggések megértéséhez a szuverenitást magát is differenciáltabban kell szemlélni. A szuverenitás nem azonos az effektív hatalommal, amely csak az autoritás érvényesítésének eszköze, bár a tényleges autoritás és kontroll mértéke fontos mércéje a szuverenitásnak. Ugyanakkor az autoritásnak nemcsak a területi államhoz kötött formái léteznek, és egy globális hálózati társadalom létrejöttével, a mobilitás növekedésével ezért szaporodhatnak az olyan, nem területi kötődéseken alapuló „szuverenitás-rezsimek”, amelyek egymással konfliktusba kerülő lojalításokat teremtenek az állampolgárok számára. A szuverén államok fennhatóságának kizárólagossága az állam polgárai felett ugyancsak csorbát szenved: az emberi jogi rezsim, a humanitárius intervenciók, a nemzetközi szankciók relativizálják a be nem avatkozás régi elvét az olyan szuverén államokkal szemben, amelyek nem akarják vagy nem képesek garantálni állampolgáraik elemi biztonságát. Az egyre szövevényesebb gazdasági és társadalmi interdependencia körülményei között a közösen gyakorolt szuverenitás, a szuverén jogok delegálása, megosztása vagy központosítása (*pooling*) is mind gyakoribb jelenséggé vált (lásd a föderális államok, elismert regionális autonómiák és nem utolsósorban az Európai Unió gyakorlatát).

Mindamellet a hagyományos értelemben vett állami szuverenitás korántsem veszít a jelentőségéből, mert a globalizációs folyamatban sokasodó területen kívüli szervezetek és intézmények a hatásukat a leginkább egy legitim, jogilag szabályozott, politikailag is stabil környezetben lehorgonyozva képesek hatékonyan kifejteni. Ezért korai temetni az állami szuverenitást – az tartósan a nemzetközi rendszer normatív alapja marad, amelye időnként nemhogy aláásna, hanem még meg is erősíti az államok sikeres beágyazódása és együttműködése a nemzetközi hálózatokban. Az előadás ezeknek az összefüggéseknek a kibontására és értelmezésére vállalkozik.

Bihari Mihály

A szuverenitás rendszerei

A szuverenitás klasszikus definíciója és elmélete mára már elveszítette magyarázó értékét. Ma már nincsenek abszolút, korlátozhatatlan, egymástól teljes mértékben független hatalmak. Sem állami, sem intézményi, sem személyi abszolút hatalom nem létezik és nem is működhet.

A modern democráciák korában a szuveréneknek több dimenziója alakult ki: nemzetközi szuverének, összállami szuverének, alkotmányozó szuverének, osztott hatalmú szuverén államhatalmak. Ezen kívül két közösségi szuverén létezik: a választópolgárok szuverenitása és a nemzeti és nemzetiségi szuverének.

A modern democrációkban a szuverének hatalma korlátozott, jogi keretei szigorúan betartandók. A korlátozott hatalmú szuverének vertikális és horizontális dimenziókban kapcsolódnak egymáshoz.

Blutman László

Szuverenitás-felfogások: lehetséges-e közös nevező?

Közhelynek számít, hogy a szuverenitás fogalmát sokan sokféleképpen képzelik el. Az előadás azt kutatja, hogy a szuverenitás változatos felfogásai között lehetséges-e valamilyen közös fogalmi minimum az alapkategória tekintetében. A megközelítés egyben a szuverenitásra vonatkozó metaelmélet kiindulópontjait rögzíti.

Bod Péter Ákos

Létezik-e közgazdasági értelemben szuverenitás ma Európában?

A közgazdaságtan művelői és a gazdaság szereplői számára a szuverenitás jogi-politikai fogalom, ami az állam fennhatóságára és döntései kikényszeríthetőségére vonatkozik. Kötődik az európai múlthoz, lásd Jean Bodin klasszikus meghatározását, mi szerint a szuverenitás az alattvalók állampolgárok felett gyakorolt abszolút és örökös uralom, jegyei pedig: a törvényhozó hatalom, a hadüzenet és a békekötés joga, a tisztviselők kinevezési joga, a legfőbb bírói fórum, a kegyelmezés és a hódolat fogadása, a pénzverés, a súlyok és mértékegységek megállapítása, az adókivetés joga (*Az államról*). Ezekből a jegyekből már a vezető, gazdaságilag erős államok is számosat önként feladtak, így az önálló fizetőeszköz meglétét, illetve az adók (vámok) terén az egyoldalú lépések jogát. A modern gazdaság világa ugyanis *interdependens*; a gazdasági függetlenség fogalma politikai terminus, semmint közgazdasági tartalmú.

A pénzügyi jogban használatos a fogalom: egy ország monetáris hatóságai megválasztják az árfolyamrezsimet: lebegőt avagy rögzítettet, illetve azok valamilyen változatát, másfelől pedig élnek pénzpolitikai eszközeikkel. Tartalmilag viszont a monetáris önállóságot nem külső hatalom vagy jogi erő korlátozza, hanem a *közgazdasági logika*, amelyet a Nobel-díjas Robert Mundell a „lehetetlen hármasság” név alatt fejtett ki: egy országban *nem lehet egyszerre rögzített árfolyam, nemzetközi szabad tőkeáramlás, és monetáris politikai (kamatszint-meghatározó) önállóság*. A monetáris szuverenitás „feláldozása” ebben az összefüggésben nem jelent többet annál, mint amit a fejlett világ megtapasztalt a 19. század harmadik harmadában, az aranystandard akkori rendszerébe való önkéntes csatlakozással: az illető ország aranyban fejezi ki, és ezzel rögzíti árfolyamát. Ilyen értelemben „feláldozták” monetáris szuverenitásunkat az euró-zóna tagállamai is az euró átvételekor, míg „megőrizték” azt a kimaradók.

Valójában sincs szó önfeladásról vagy hűséges megőrzésről. Az önálló fizetőeszköz működtetéséért és értékének megtartásáért az illető állam rengeteg kockázatot, kitettséget (ha úgy tesszük: függőséget) vállal, részben a piaci szereplőkkel szemben, részben – piaci zavar esetén – a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel szemben. A közös európai valuta átvételével a tagállamok a monetáris hatásköröket együttesen gyakorolják: az érintett országok vezetői közvetett módon, az EU jogrendszerén és az EKB-n belüli pozíciókon keresztül hatnak a monetáris politikára.

A gazdaságelmélet ismer hasonló lehetetlen hármasságokat, amelyek mind azt fejezik ki, hogy a politikusok által követett célok közül némelyeket valóban el lehet érni, mindegyiket azonban logikai okok miatt lehetetlen. Ilyen például az európai pénzügyi integráció, a pénzügyi stabilitás és a nemzeti keretek között tartott bankfelügyeleti autonómia hármasa. Ebből egyet fel kell áldozni: az EU belső mozgásai a bankunió felé haladnak, amely kivonná a nemzeti hatáskörből a bankfelügyeletet.

A szuverenitás jegyei között ma is megtalálható az állam *adórendszert és költségvetési politikát* meghatározó szabadsága. Ez az EU-tagállamokra is igaz, hiszen a gazdaságpolitikai koordináció fórumai, a Stabilitási és Növekedési Paktum, a maastrichti kritériumrendszer fiskális politikai szabályai csak a makrokeretre, de nem a tagállami költségvetési politika tartalmára vonatkoznak. Ebből a szabadságból azonban a gazdaság és a társadalom szereplőire nézve negatív következmények is származhatnak: az egyes kormányok működtethetnek – jogszerűen – másokénál bonyolultabb adórendszert, folytathatnak a nemzetközi standardoktól elmaradó fiskális politikát. Az üzleti élet működési feltételeit nemzetközileg összehasonlításba helyező 'Doing business' mutatók szerint hazánk éppen az adózási és államháztartási vonatkozásokban található méltatlanul rossz helyen, és ezt a hazai szereplők is így látják.

A gazdasági, pénzügyi szuverenitás kérdéskörét újabb megvilágításba helyezte az ún. nem konvencionális gazdaságpolitikai megoldások elterjedése a 2007 utáni pénzügyi zavarokra adott kormányzati válaszok részeként. Ennek kapcsán a következő tézisek fogalmazhatók meg: válságos időkben a nemzetállam aktivizálja magát, sőt akár vissza is vehet ideiglenesen hatásköröket; a gazdaságpolitikai elméletben és a kormányzati gyakorlatban meggyengül egy időre az addigi fősodor, és ez utat nyit a heterodox gyakorlat előtt; a nemzetközi normák (*best practices*) átrendeződnek, részben annak hatására is, hogy az addig meghatározó (nyugati) hatalmak világ gazdasági részaránya és politikai súlya megnő. Mindebből azonban a nyitott gazdaságok államai számára nem következik visszatérés a globalizáció előtti világ viszonyaihoz.

Boros Anita

A közigazgatási eljárásjog europánizálódása – avagy apró szeletek a tagállami szuverenitás tortájából

Az előadás tárgya egyfelől az általános közigazgatási eljárásjog (a közigazgatási eljárásjogi alapelvek uniós és tagállami szintű megjelenései, gondolva itt különösen a megfelelő ügyintézéshez való jogra és annak egyes részjogosítványaira; az egységes uniós közigazgatási eljárásjogi kódex kidolgozására vonatkozó parlamenti felhívás; a közigazgatási eljárásjog europaizálódása és az európai közigazgatási eljárásjog elhatárolása), másfelől az egyes szakigazgatási területeken jelentkező speciális eljárási normák és az uniós ágazati eljárási szabályok egymáshoz való viszonyának bemutatása. Az előadásban arra keresem a választ, hogy a közigazgatási eljárásjog területén is megfigyelhető-e a korábbi tagállami hatáskörök korlátozása, mennyire intenzív az europaizálódás és milyen (túlélési) esélyei vannak egy egységes uniós közigazgatási eljárási szabályrendszernek.

Botos Kata

Politikai szabadság –félszabadság

Már Kautz Gyula kifejtette, hogy az államnak óvakodnia kell a külső eladósodástól, mert függést eredményez. Prohászka Ottokár is világosan megfogalmazta, hogy a politikai szabadság és szuverenitás nem pusztán a demokratikus intézményrendszer függvénye, hanem a gazdasági viszonyoktól is függ. A modern világban, amelyet az államok általános eladósodása, ezen belül az államok súlyos külföldi eladósodása jellemez, az állami gazdaságpolitika szuverenitását súlyosan korlátozza a finanszírozók elvárásaihoz való igazodás kényszere. (Botos K, 1987) A globalizmus fokozza ezt a problémát. (Dardot-Laval 2013) A jó kormányzás legfontosabb mércéje a fizetőképesség megőrzése, ami kényszerű intézkedésekre szorítja az államot. Ha már belesétált a „financialization” csapdájába (Orhangazi 2008), akkor nincs többé teljes szabadsága társadalom- és gazdaságpolitikája alakításában, mert egyre nagyobb mértékben meghatározza azt a külső finanszírozó. Lehet a függetlenségért „szabadságharcot” vívni, de ezt elsősorban önmagunkkal szemben kell. Az állam szerepének, feladatainak újradefiniálása feltétele annak, hogy a közösség kevesebbet várjon az államtól, s így kevésbé szorítsa bele a forrás-szerzés kényszerébe. Vizsgálandó, hogy a feladatok „visszatolása” a civil finanszírozásba mennyiben lehetséges a szocializmus utáni kelet-európai országokban. Vizsgálandó a globalizmusban hatalmassá növekedett verseny következménye is az állam szerepvállalására. Az óriás nemzetközi cégek maguk alá gyúrik az államot... Természetesen a témához tartozik az is, hogy az integrációs folyamatok milyen mértékű korlátozását jelentik az állami szuverenitásnak, s ennek milyen mérlegelés ad alapot.

Bódi Stefánia

A szuverenitás és az állam 'népessége': állampolgárok és külföldiek

Előadásom témájaként azért választottam az állampolgárok és külföldiek kérdéseit a szuverenitás kapcsán, mert egy ország területén számtalan jogilag különböző csoportba tartozó ember található. Míg az állampolgárok a szuverenitás személyi hatálya alatt állnak, addig szokás azt mondani, hogy a külföldiek a szuverenitás területi hatálya alatt állnak. A hazánkba érkező külföldiek egy részéből magyar állampolgárok lesznek, ezért joggal merül fel a kérdés a szuverenitást illetően, hogy milyen embercsoportok törekednek arra, hogy kivegyék részüket majdan az állami főhatalom gyakorlásából, vagyis a szuverenitásból? Kik fognak beleszólni az államügyek intézésébe vagy kik lesznek éppen jogosultak arra, hogy magyar állampolgárságukat elnyerve állami hivatalokat töltsenek be? Napjainkban a határvonalak elmósódása és államok feletti joghatósággal rendelkező nemzetközi szervezetek létrejötte révén a szuverenitás és a globalizálódó szemlélet összeütközésének lehetünk tanúi, gyakran érezhető ez a konfliktus az Európai Unió egyes tagállamai részéről is. Természetesen azok az embercsoportok sem lehetnek közömbösek számunkra, akik nem törekednek ugyan a magyar állampolgárság megszerzésére, de rövidebb vagy hosszabb időre különböző célokkal hazánk területén tartózkodnak. Ezeket a kategóriákat szeretném terjedelmi okokból összefoglaló jelleggel ismertetni, majd ezt követően a külföldi migránsok által életre hívott, szóba jöhető veszélyeket szeretném csoportosítani saját felosztásom alapján. Mindezek alapján az előadás és az írás komplex szemléletű, jogi és nem jogi szempontú megközelítést egyaránt alkalmaz. A migránsok által életre hívott veszélyeket az alábbiakban öt csoportba sorolom: 1. A munkahelyek elvesztése, illetve az ettől való félelem, 2. Bűncselekmények elkövetése, 3. Terrorfenyegetettség, 4. Kul-

turális és vallási különbségek által okozott feszültségek, 5. Járványügyi veszélyek. Az előadásban részletesen is kifejtetem, hogy ezek közül melyek a valós vagy éppen vélt veszélyek.

Chronowski Nóra

Szuverenitás, alkotmányos identitás vs. globalizáció és integráció

Míg a politikai értelemben vett állami szuverenitás az interdependens világrendben egyre inkább kiüresedik, addig az alkotmányjogban kifejezett szuverenitás-elemek – változó tartalommal – tovább élnek az alkotmányos gyakorlatban. Az alkotmányjogi szuverenitás-felfogás adaptálódik a korszak kihívásaihoz. Ez jól megfigyelhető – többek között – a többszintű európai alkotmányos térségben, ahol a nemzetek feletti integrációs szervezet léte, fenntartása, fejlesztése a tagállamok szuverén döntésein alapul, működési rendjében pedig a szervezet tiszteletben tartja a tagállamok alkotmányos identitását, a jogszuverenitás garanciájaként. A szuverén kooperáció, a nemzeti érdek és az uniós érdek közötti folyamatos egyensúlyozás nemcsak a döntéshozatali folyamatban (proaktív módon), hanem a többszintű alkotmányosság védelmére hivatott bíróságok gyakorlatában (reaktív módon) is megjelenik.

Csink Lóránt

Parlamenti szuverenitás mint népszuverenitás?

Minden jogalkotó előszeretettel hivatkozik arra, hogy a „nép akaratát” valósítja meg. Különösen igaz ez a jogrendszer alapjául szolgáló, a társadalmi normákat keretbe foglaló alkotmány esetében. A tapasztalat viszont azt mutatja, hogy az alkotmányozó szabadsága korántsem teljes; egy alkotmány tartalmát külső és belső korlátok kötik. Ezek feltárásához vizsgálni szükséges, hogy (1) népszuverenitás illúzió, fikció vagy valóságos jelenség; (2) az alkotmányozásnál milyen szerepe van a többségi, illetve a konszenzusos demokráciának; (3) az alkotmány (és általában a jogszabályok) normatartalmát mennyiben határozza meg a normaszöveg és mennyiben az értelmezés; valamint (4) vannak-e olyan nemzetközi, európai uniós értékek, eszmék, amelyekről nem lehet elvonatkoztatni. A felszólalás e kérdések körüljárását célozza.

Drinóczi Tímea

Állami szuverenitás és párbeszéd

Ahogy az államot körülvevő valóság és ezzel az állam szerepe, illetve a nemzetközi kapcsolatokban, integrációkban a helyzete, úgy a szuverenitás fogalma is változásokon megy át, amelyet egyes tudományok megpróbálnak a saját nézőpontjuk szerint elemezni. Ennek során azonban nem lehet teljesen elszakadni a szuverenitás jogi fogalmától, ami újszerűsége a következő tényezőben ölthet testet: az állami szuverenitás hatáskörök összessége; a nemzetközi rezsimekben való hatékonyan fellépés, részvétel képessége; pozitív és proaktív karakter. Az állami szuverenitás ilyen felfogása alapján nem a szuverenitás korlátozásáról vagy annak elvesztéséről van szó egyes integrációs folyamatokban, hanem az egyes eddigi állami hatáskörök átengedéséről, másokkal együtt történő gyakorlásáról éppen annak érdekében, hogy az állam az új kihívásoknak meg tudjon felelni. Az állam szuverenitása nem szűnik meg, csak átalakul, és – hasonlóképpen a jogrendszerhez – több szintűvé válik, de a (nemzet)államtól nem

szakad el. Mivel az állam szuverenitás ezen új fogalmának egyik jellemzője az együttműködés, a tanulmányban azt vizsgálom, hogy ebben az együttműködésben az alkotmányos párbeszédnek milyen szerepe lehet, a létező alkotmányos dialógusok mennyiben igazolják az állami szuverenitás e felfogását.

Egresi Katalin

Nemzetállami szuverenitás és külpolitika a XX. század második felében

Előadásom a két világháború kitörésének okait mérlegelő és a nemzetközi politika elmélete tudományágát megteremtő Hans Joachim Morgenthau 1948-ban megjelent „Politics among nations” című művének problematikájából kiindulva arra keresi a választ, hogy a globális környezetben a nemzeti államok nemzeti érdek érvényesítésére építő un. *realista* irányzata milyen kihívásokkal kénytelen szembenézni az 1970-es évek óta jelentősen megváltozott nemzetközi gazdasági és politikai közegben. Bár Morgenthau a XIX. századi európai gyökerekkel rendelkező nemzeti államokat a nemzetközi politikai élet törvényszerűségeként kezelte és a bipoláris világrend valóságára épített üzenete mégis számos szempontból lehet tanulságos. Egyfelől, a politika és a jog kapcsolatát elemezve vizsgálható az a kérdés, hogy a nemzetközi konfliktusok kirobbanásakor az államok milyen mértékig képesek alávetni magukat a nemzetközi közösség által elfogadott jogi normáknak. Ebben a vonatkozásban a nemzetközi politika az elmúlt századok örökségét magában hordozva még mindig a *westfáliai paradigma* által teremtett *anarchikus terepként felfogott nemzetközi közeg* fogságában van. Másfelől a nemzeti államok a nem állami szereplők számának és befolyásának emelkedésével (az ezek súlyát elemző interdependencia-, világrendszer-, civilizáció- és neoliberais elméletek) szemben jelenleg is a nemzetközi politika egyik fő szereplőjének számítanak, így joggal vetődhet fel az a kérdés is, hogy melyek a nemzetállami külpolitikák számára szabadon hagyott a nemzeti érdeket autonóm módon érvényesítő területek? Harmadsorban a nemzetközi kapcsolatok alakításában szerepet játszó gazdasági érdekek mennyiben alakítják át a Morgenthau által kizárólagosnak tartott „politikai/ külpolitikai” jelentéstartalmát?

Erdő Péter

Állam, egyház, szuverenitás

Az előadás az előadónak *A szuverenitás és az Egyház* cím alatt megjelent írása továbbgondolását nyújtja. Az írás megjelent: *Magyar Tudomány* c. folyóirat 2013/4. számában, 383-391. oldal.

Fejes Zsuzsanna

Szuverenitás és kormányzás az Európai Unióban

Szuverenitás és kormányzás az Európai Unióban

Előadásom célja az Európai Unió államtani jellegének vizsgálata, a szuverenitás európai értelmezése és a kormányzás új formáinak megjelenése. Az elmúlt évtizedekben felerősödött globalizáció nemcsak a gazdasági és társadalmi folyamatokat változtatta meg, hanem átalakí-

totta az állam helyét és szerepét is a nemzetközi rendben: a nemzetállam és joga egyre kevésbé alkalmas az új szabályozási szükségletek kielégítésére, miközben fokozódik az igény az európaizáció és a globalizáció által életre hívott kapcsolatok, és az ezekből adódó konfliktusok intézményesítésére. Az európai erőterben egyszerre van jelen az Európai Unió hatásköreinek növelését és a tagállamok hatalmának megőrzését támogató két jelentős erő: a szuverenitás és a szubszidiaritás, amely kiegészül az Európai Unió területi dimenziói melletti érveléssel. Mindemellett az európai állam- és politikaelméletben jelentős paradigmaváltást hozott a *government* és a *governance* fogalmi megkülönböztetése, melynek értelmében a korábbi nemzetállami szuverenitásra épülő kormányzati rendszer átalakul, a kormányzatról (*government*) a kormányzásra (*governance*) helyeződik a hangsúly, a figyelem a hatalom legitimációs szempontjaira irányul, amelynek leírásához és megértéséhez új módszereket és analitikus kereteket kell kidolgozni. Míg a *government* a hagyományos, a közjogi autoritás és legitimitás, valamint a közhatalom ismérveivel írható le, addig a *governance* egy új típusú kormányzást, kormányzati struktúrát fejez ki, amelynek megvalósítására európai szinten a többszintű kormányzás eszközrendszere lehet alkalmas. Előadásomban vizsgálom a szuverenitás és szubszidiaritás európai dimenzióit, kitérek arra, hogy ez miként kapcsolható össze a kormányzás új formáinak megjelenésével, és mennyiben tekinthető alkalmasnak a többszintű kormányzás eszközrendszere a szuverenitás európai dilemmáinak feloldásához. [Az előadást és a tanulmányt megalapozó kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 Nemzeti Kiválóság Program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.]

Fekete Balázs

Tagállami szuverenitás? Az amerikai police power doktrína és relevanciája az EU jelenlegi alkotmányos fejlődésében

A különféle szövetségi államok tudományos elemzésének bevett módszere a felmerült közjogi problémák központi/szupranacionális szint irányából történő megközelítése. Előadásomban egy eltérő megközelítést szeretnék bemutatni, mely a szövetségi államok alkotmányos kérdéseit a tagállamok szemszögéből vizsgálja.

Az Egyesült Államok 19. századi alkotmányfejlődésének egyik kulcseleme az ún. *police power* koncepciója volt. A tagállamok e fogalmat felhasználva próbálták meg hatásköreiket az egyre terjeszkedő központi kormányzattal szemben, amennyire ez egyáltalán lehetséges volt, megvédeni. Ennek érdekében a *police power* fogalmának – ezt leginkább azon hatáskörök összességéeként írhatjuk le, melyek segítségével egy tagállam a területi igazgatást végzi, talán a rendfenntartó hatalom lehetne egy helyes fordítás – több értelmezése is kialakult a Legfelsőbb Bíróság előtti perekben. Végső soron e fogalmat az olyan tagállami hatáskörök összefoglalására használták fel, melyek egy állam területén a közegészségügy, a közbiztonság és a közkerölcs védelméhez szükségesek. Különböző okok miatt a *police power* jelentőség folyamatosan csökkent, majd a 20. század második felére marginálissá vált, bár még mindig hivatkoznak rá a Legfelsőbb Bíróság előtt. Az előadás gerincét e fogalomtörténet részletes bemutatása jelentené, kitérve az egyes „nagy ítéletekre” (pl. *Mugler, Lochner*).

Másodsorban azt szeretném érzékeltetni egy európai jogi példával, hogy a *police power*nek mint alkotmányjogi konstrukciónak jelentős magyarázó ereje lehet napjaink európai uniós al-

kormányfejlődésének vizsgálatánál is. Amellett érvelnék, hogy az EUSZ 4 (1) és (2) cikkek jelentősége valójában csak e fogalom segítségével érhető meg, továbbá az Európai bíróságnak is vannak olyan döntései, melyek valójában arról a problémáról szólnak, amit a *police power* fogalma exponál, vagyis arról, hogy meddig terjed egy tagállami szuverenitása egy föderális berendezkedésben.

Frivaldszky János

(Good) governance: az állami szuverenitás problematikájának érvénytelenítése – avagy mi a jó kormányzás és a helyes hatalomgyakorlás?

Az előadásban azt igyekszem kimutatni, hogy a kormányzás fogalma és annak művészete a középkorban (a XIII. században) milyen fogalmi mezőben helyezkedett el. A "szuverenitás" a modernitásban kivált belőle és domináns fogalmi elemmé vált. A jó kormányzás záloga ugyanis a helyes alkotmányos berendezkedés, aminek sarokköve a szuverenitás gyakorlásának kérdése, mi az előtérbe helyezte az alkotmányozó hatalmat és a törvényhozás funkcióját. Korunkban a neoliberalizmus térhódításával a *good governance* a piacelvűség logikáját (magán-szféra) erőlteti rá a kormányzásra (közszféra), nemcsak depolitizálva így az állami kormányzást, hanem egyszersmind elerőtlenítve a tradicionális liberális parlamenti szuverenitásgyakorlást is, ami a törvényhozási logika egyfajta piaci „gyámság” alá való helyezését is jelentheti. A parlamentről a kormányzásra helyeződik a hangsúly, azonban véleményünk szerint a kormányzás nem tekinthet el a közjó fogalmától, ami a „jó kormányzás”-ban, a „jó” (*good*) elemét adja. Egy kívánatos szubszidiárius államban a hatalomgyakorlás többszintű lesz (meghatározott konstellációban), s a kormányzás irányultsága a jó-ra, mint közjóra irányul.

Gárdos-Orosz Fruzsina

Az alkotmánymódosítás tartalmi korlátai – a nemzetközi jog és az uniós jog mint korlát

Az Alkotmánybíróság 12/2013. (V. 24.) AB határozatában hangsúlyozta, hogy az alkotmányozás, alkotmánymódosítás és a jogalkotás során nem hagyhatók figyelmen kívül az Alaptörvény E) és Q) cikkeiből adódó korlátok, melyek az Európai Unió tagállami kötelezettségeiből, Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében a nemzetközi jog és a magyar jog összhangjának biztosításából, illetve a nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak elfogadásából következnek. Mindezen szabályok – a vonatkozó alkotmányos szabályokkal együtt – ugyanis egységes rendszert (értékrendet) képeznek. – Az előadásban, tanulmányban azt szeretném megvizsgálni, hogy az alkotmányos szabályozás fent említett korlátai kizárólag a „szuverenitás-átruházásból” fakadnak-e, tehát a fenti gondolatok alapjául csupán az Alaptörvény E) és Q) cikkei szolgálnak, vagy e normák esetleges és hipotetikus eltörlése után bizonyos körben (bizonyos alapvető jogok védelmére, vagy bizonyos jogállami garanciákra vonatkozóan) ugyanúgy igaz volna a fenti tétel. Van-e tehát olyan meggyőző alkotmányjogi, dogmatikai érvelés, amely kiváltja a „szuverenitás-transzfer” gondolatmenetét, és mégis igazolni tudja az európai konstitucionalizmushoz való alkalmazkodás kényszerét.

Halász Iván

Az állam szuverenitása a nemzetközi közreműködéssel született alkotmányok tükrében

A modernkori történelem folyamán többször előfordult, hogy egy alkotmány nemcsak a külföldi minták felhasználásával, hanem komoly nemzetközi közreműködéssel született. Pedig alapesetben az alkotmányozási folyamat és az új alkotmány elfogadása egy politikai közösség legbensőségesebb aktusai közé számít, legalábbis a preintegrációs korban. Ennek az „asszisztált alkotmányozásnak” több oka van és viszonylag változatos képet is mutat.

A nemzetközi közreműködéssel történő alkotmányozásnak talán legismertebb és egyben legdurvább példája a katonai vereség után bekövetkező, rendszerint a győztesek rendezésében történő alkotmányozás, amelynek egyébként a pozitív indítékai és céljai is lehetnek, függetlenül az alkalmazott eszközöktől. Közismerten ilyen volt a második világháború utáni német és japán alkotmányozás.

Az előadás azonban alapvetően nem ezekre a példákra koncentrál, hanem az elmúlt 200 év balkáni „asszisztált” alkotmányozásaira. Ezek nem annyira a katonai vereséggel, hanem sokszor inkább az „asszisztált” – azaz a nemzetközi közösség, értsd nagyhatalmak és/vagy nemzetközi szervezetek közreműködésével, jóváhagyásával történő – államépítéssel függ össze. A 19. században és a 20. század elején összesen öt új állam és közjogi rendszer keletkezett. Mindez olyan korban történt, amikor félig-meddig evidens volt már, hogy egy új állam esetében szükséges megfelelő (a kor szellemének megfelelően inkább liberális) alkotmány elfogadása. Ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy legtöbb akkori alkotmány még csak a „fél-szuverén” állapotban született, azaz akkor, amikor a születőben lévő államok még mindig formálisan az Oszmán Birodalom részét alkottak, de már komoly esélyük volt a teljes függetlenségre, amennyire hallgatnak az európai támogatóikra, védnökeikre. Az alkotmányozás pedig sokszor nemcsak egy új közjogi szervezeti rendszer meghatározásáról szólt, hanem a jövőben a térségben meghatározó szerepre pályázó hatalmak pozíciószerzéséről és az érdekek kiegyensúlyozásáról is.

A balkáni „asszisztált” alkotmányozás folyamata azonban ezzel még nem ért véget, mert az 1990-es években a délszláv háborúval és a koszovói válsággal összefüggésben újból felbukkant ez a jelenség. Konkrétan az 1995. évi daytoni alkotmány elfogadásáról van szó Bosznia és Hercegovinában, valamint a 2008-ban született koszovói alkotmányról. A folyamatok és mechanizmusok jobb megértése miatt itt szükséges legalább részben foglalkozni a kelet-timori alkotmány 2002. évi elfogadásának körülményeivel. Mindegyik előbb említett esetben ugyanis a nemzetközi közösség (azaz alapvetően az ENSZ, NATO és EU) meghatározó szerepet játszott ezen államok megőrzésében, illetve kialakításában. Ezen alkotmányozás már más nemzetközi rendszer körülményei között ment végbe, hiszen akkor már rendelkezésre álltak olyan mechanizmusok (a nemzetközi szervezetek és azok szakértői apparátusai), illetve dokumentumok (a nemzetközi jog emberi jogokra vonatkozó dokumentumai), amelyek kötöttebbé tették az „asszisztensek” kezét.

Az előadás e folyamatok mechanizmusaira (azaz a befolyásolás és az irányítás eszközeire), az alkalmazott modellek kiválasztásának hátterére, továbbá a helyi szereplők lehetőségeire, mozgásterére, és az egész jelenség elvi és gyakorlati limitjeire koncentrál. Az „asszisztált al-

kotmányozás” e formája ugyanis mindig sokszereplős folyamat és végtermékének (azaz alkotmánynak) a tartalma és formája rendszerint sok tényezőtől függ.

Hárs András

Szuverenitás és nemzetközi jogi felelősségre vonás

Napjainkban egyre többször merül fel mind a médiában mind a jogászok körében a békefenntartó akciók során elkövetett cselekményekért történő felelősségre vonás. Korábban a békefenntartó missziókra úgy tekintettek, mint a nemzetközi béke és biztonság megteremtésének és fenntartásának eszközei. Az elmúlt két évtized azonban arra is rávilágított, hogy ezen missziók során olyan jogellenes cselekmények történtek, amelyek nem nélkülözhetik az érintettek felelősségre vonását.

"A felelősséget valakinek viselnie kell." – jelentik ki elvi élel már a római kor jogásza is, azonban a békefenntartásban lévő szereplők közül a békefenntartó maga mentességet élvez, az ENSZ-t, mint nemzetközi szervezetet pedig eddig még egyetlen bíróság sem merte/kívánta felelősségre vonni. Marad a békefenntartókat küldő állam. Ezt a fajta felelősséget is vonakodtak a nemzeti és nemzetközi bíróságok elismerni, egészen 2013 szeptemberéig, amikor a Holland Legfelső Bíróság precedens értékű ítéletével első ízben állapította meg Hollandia felelősségét a srebrenicai mészárlás két áldozatának ügyében és kártérítésre ítélte az országot.

Az említett döntés azonban éppen egyedülállósága miatt vet fel számos kérdést. Áttörheti-e ez az ítélet a korábban mereven elzárkózó rendszert? Jelentheti-e számos új per megindítását és ami talán a legfontosabb: sérül-e az érintett állam szuverenitása azáltal, hogy megállapítják felelősségét ágenseinek a békefenntartás során elkövetett cselekményeiért? Egyik kérdésre sem lehet egyértelmű választ adni, viszont az ítéletet, a kapcsolódó jogirodalmat és esetjogot elemezve lehetőségünk nyílik az alternatívák felvázolására.

Hoffmann Tamás

A szuverenitás szivárványa: posztmodern nemzetközi jog – fragmentáció és hibridizáció között

Az 1990-es évektől kezdve a nemzetközi jogi diskurzusban megjelent a nemzetközi jog fragmentációjának problematikája. Paradox módon a nemzetközi intézményi differenciálódás, ami a nemzetközi jogi projekt sikerét igazolja, egyben veszélyforrás is amiatt, mert az államok kezéből látszólag kicsúszik a nemzetközi jogi normák továbbfejlődése fölötti végső kontroll. Ezzel egy időben a nemzetközi jogi normák közvetve vagy közvetlenül egyre szélesebb körben kerülnek alkalmazásra a belső jogrendekben, amellyel viszont az államok lehetőséget kapnak arra, hogy a nemzetközi jogi eredetű normákat saját belső jogukkal összeolvastva, „hibridizálva” alkalmazzák. A tervezett előadás azt vizsgálja, hogy ezek a különböző folyamatok, amelyek során az államok egyszerre veszítik el a kontrollt a nemzetközi jog fejlesztése fölött, de egyben saját képükre is formálhatják azt, miként egyeztethető össze a klaszikus nemzetközi jogi felfogással, amely az állami szuverenitás szentségéből indult ki, mind annak külső, mind belső dimenziója tekintetében.

G. Karácsony Gergely

A szuverén állam szabályozó szerepének megjelenése a felsőoktatásban

Az állam a felsőoktatás működésében számos feladatot lát el, sokszor egyszerre töltve be a szereposztás valamennyi szereplőjének pozícióit. Az állami irányítás terén az állam egyszerre jelenik meg ágazati irányítóként és ellenőrzést lefolytatóként, szabályozóként, megrendelő finanszírozóként és fenntartóként (tulajdonosként). A felsőoktatási törvény az állam XXI. századi szerepvállalását és felelősségét nem határozta meg egyértelműen, az állami feladatok végiggondolása nem történt meg. (vö. *Az Állami Számvevőszék jelentése a felsőoktatási törvény végrehajtásának ellenőrzéséről. Állami Számvevőszék, Budapest, 2009. 13.*) Az Alkotmánybíróság megállapítása szerint az államra sokirányú szabályozási, szervezési és ellátási feladatok hárulnak az állami és a nem állami felsőoktatási intézmények működési feltételeinek kialakításában. Az oktatáshoz való jog részeként a felsőfokú tanulmányok folytatásához való jog gyakorlása tehát csak úgy biztosítható, ha az állam megteremti a felsőfokú tanulmányok folytatásának a feltételeit (vö. 51/2004. (XII. 8.) AB határozat).

A magyar felsőoktatás rendszerváltást követő történetét a gyors jogszabályváltozások, a reformok sora, és a folyamatos átalakulás jellemezték. Az első felsőoktatási törvényünk 1993-as megalkotása óta mintegy háromszáz jogszabály született a felsőoktatási jog területén, közöttük közel 40 törvény és 170 kormányrendelet. A jogalkotó továbbra is igen intenzív jogalkotási tevékenységet fejt ki ezen a területen. Az állam szabályozó tevékenységére vonatkozóan továbbra is érvényesnek tarthatjuk az Állami Számvevőszék 2009-ben megfogalmazott kritikáját, miszerint a módosításokat megalapozott hatástanulmányok, a következmények modellezése és társadalmi konszenzus megléte nélkül hajtották végre. A rendszer működési szabályainak folyamatos változásai nem tették lehetővé a tapasztalatok megfelelően megalapozott értékelését és az ennek alapján történő beavatkozásokat. Ezzel együtt elmaradt a feladatok és a célok megvalósításának egységes kiértékelése is (vö. i.m. 25. o.). A jogalkotó és a társadalom érintett csoportjai egyaránt csalódottak és elégedetlenek a reformok eredményével, így a jogalkotás folyamata nem tud nyugvópontonra jutni, újra és újra szabályozási igény mutatkozik meg az oktatási kormányzat részéről. A szorosán egymást követő reformoknak áldozatul esik az átmenet és az átmenet befejeződése után létrejövő viszonylagos stabilitás. „*A változás válik állandóvá, megnyugvás nélkül*” (Hrubos Ildikó: *A 21. század egyeteme. = Educatio, 2006. (15. évf.), 4. sz. 679. o.*). Ennek hatására a bizonytalanság érzése uralkodik el a felsőoktatás területén is.

Előadásomban alkotmányossági szempontok alapján, a jogállamiság nézőpontjából vizsgálom meg az államnak a felsőoktatási jog területén betöltött szabályozói-jogalkotói tevékenységét, jelentős mértékben támaszkodva az Alkotmánybíróság határozataiban kifejtett elvekre, tekintettel az Alaptörvény negyedik módosítása által a felsőoktatást érintő alaptörvényi rendelkezésekben bekövetkezett változásokra.

Kisteleki Károly

A modern állam történeti perspektívái és a szuverenitás

Az államfogalom kialakulásának és különféle aspektusainak folyamatát igyekszek bemutatni és kitérek a szuverenitás kialakulásának történeti gyökereire. Vizsgálódásom fókuszában a klasszikus államfogalom – terület, főhatalom, népesség – három szálának "egybeszövődési" folyamatát, pontjait igyekeznék megvilágítani.

Knapp László

Az Európai Unió jogalanyisága és a tagállami szuverenitások

Az előadás tárgya annak vizsgálata, hogy a jogalanyiség és a szuverenitás – mint két, korábban kizárólag az államiság fogalmkörébe tartozó kategória – milyen változásokon ment át az Európai Közösségek, majd az Unió létrehozása következtében, illetve mely tényezők segítik elő és gátolják az integráció további mélyülését. A konferencia témájával összhangban az előadás egyrészt a tagállami szuverenitások szemszögéből kívánja tanulmányozni a kérdést; arra keresve a választ, hogy az EU működése által mennyiben beszélhetünk a tagállami szuverenitások fogalmának átalakulásáról. E tárgykör „másik oldalaként” annak bemutatására is sor kerül, hogy a már önálló jogalanyisággal rendelkező, szupranacionális szerkezetű Európai Unió hogyan tölti be az e sajátos intézményi-jogi struktúrából származó szerepet. Az előadások interdiszciplináris jellegéhez a prezentáció annyiban igazodik, hogy több jogági – európai és nemzetközi jogi, alkotmányjogi –, valamint államelméleti aspektusból kívánja a címben szereplő kérdéskört elemezni.

Kovács Ágnes

Önkorlátozásra kényszerülő bíróságok

A bíróságok fokozódó szerepvállalása a közösségi döntéshozatalban alapjaiban változtatta meg a politikai autoritás intézményi megosztásának klasszikus struktúráját. A bíróságok egyre gyakrabban kényszerülnek olyan döntéshozatali szituációkba, amelyek komoly politikai következményeket vonnak maguk után, és amelyek korábban megkérdőjelezhetetlenül a törvényhozás területére tartoztak. Ebben a megváltozott helyzetben a bírói döntések fokozott igazolást kívánnak, ennek egyik pillérét gyakran a törvényhozás jogértelmezéséhez igazodó, önkorlátozó bírói hozzáállás jelenti. Az előadásban arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen igazoló elvek támogathatják a bírói önkorlátozás elvét, és létezik-e egyáltalán ennek megfeleltethető koherens gyakorlat, vagy pusztán egy retorikai fogásról van-e szó, amely elsősorban a bírói aktivizmus elfedésére és a bírósági döntések legitimitását érintő kihívások tompítására alkalmas.

Könczöl Miklós

Az állam szuverenitása és a jövő nemzedékek

A fenntarthatóság és a generációk közti igazságosság problémája gyakran a „jövő nemzedékek jogaira” való hivatkozások révén jelenik meg a politikai diskurzusban. Ez a beszédmód

sokban hasonlít az emberi jogokkal történő érveléshez. Az előadás kiinduló kérdése ezért az, hogy mennyiben tekinthetők a jövő nemzedékek jogai (pontosabban: a segítségükkel körülírt kötelezettségek) az emberi jogokhoz hasonlóan az állami szuverenitás korlátjának. A „jövő nemzedékek” képe ezen túlmenően alkalmat ad a szuverenitás-fogalom időbeli dimenziójának a vizsgálatára is.

Láncos Petra

A tagállamok autonómiája a tagállamok számára fenntartott hatáskörök gyakorlása és a tisztán tagállami tényállások körében

Az Európai Unióhoz való csatlakozásunkkal egy többszintű kormányzási rendszer részévé váltunk. Az eredmény egy „európai alkotmányos tér”, melyben az Unió értékei (EUSZ 2. cikk) olyan alapvető elveket jelenítenek meg, melyek az egész integrációs folyamatot áthatják: egyszerre kötik az Uniót és a tagállamokat jogalkotási tevékenységeik és a ráépülő gyakorlat tekintetében. – Von Bogdandy és szerzőtársai szerint az Unió értékeit deklaráló EUSZ 2. cikke „tartalmazza a közös standardokat (...) az európai jogi térségben gyakorolt valamennyi főhatalom tekintetében – akár az Unió, akár a tagállamok gyakorolják azt.” – Pernice szerint a közös értékek révén létrejön a tagállamok „minimális alkotmányos homogenitása”, kijelölve egyben a tagállamok „alkotmányos autonómiájának európai korlátait” is. Mindezek alapján EUSZ 2. cikkében foglalt értékek a tagállamok számára fenntartott hatáskörök gyakorlása során is irányadóak, áttörvén ezzel az uniós jog végrehajtása – tagállami hatáskör hagyományos dualizmusát.

A javasolt előadás keretében a tagállamok jogalkotási és jogalkalmazói autonómiájának korlátait kívánom bemutatni, különös tekintettel a tagállamok számára fenntartott hatáskörök és a tisztán tagállami tényállások eseteire.

Löffler Tibor

Delegitimációs háború és az állam „belső” szuverenitása a 2014-es választások tükrében

2002 és 2010 között elsősorban a kormányok és kormányfők politikai, morális és jogi legitimitását érték folyamatos támadások. Az „ellentámadásoknak” államelméletileg releváns eleme volt egy, az ellenzék által kiépített „párhuzamos állam” tételezése. A 2010-es választások után több szempontból megkérdőjelezték az új alkotmány és az arra alapozódó törvények legitimitását. Ez elvezetett egy sor állami intézmény és szerv, valamint kinevezés legitimitásának megkérdőjelezéséhez. A 2014-es választások előtt dilemmává vált az ellenzék számára, hogy győzelem esetén mit kezdjenek az általuk elutasított közjogi berendezkedéssel és államszervezeti struktúrával. A választási győzelem reményében született és a vereséggel számoló radikális scenáriók (tisztogatások stb., illetve állampolgári engedetlenség stb.) egyaránt kiindulnak az állam „belső” szuverenitásától.

Ludassy Mária

A szuverenitás fogalmának eszmetörténete: liberalizmus vs. demokrácia?

(Részletek az előadásból.) „A szabadság, amelyet az ókori görög és római történelmi és filozófiai művekben, valamint azoknak az írásaiban és beszédeiben, akik minden politikai tudásukat ezekből a forrásokból merítették, oly gyakran és oly nagy tisztelettel emlegetnek, nem az egyén szabadsága, hanem az államé.” /Hobbes: *Leviatán*, I. 244./ Tehát az a téma, amely Constant *A régiek és a modernek szabadságának összevetése* című műve óta vált eszmetörténeti közhellyé, már 170 évvel korábban exponáltatott, még hozzá mérsékelten szabadságelvű környezetben. [...] Hobbes, a közkeletű interpretációk ellenére, nem kritikusa a /modern/ képviseleti rendszernek, pontosabban kritikai megjegyzései nem filozófiaiak, hanem finanszírozásiak: azaz a királyra és a képviselőkre egyaránt igaz, hogy kurváik, kedvenceik, klienseik vannak, és mennyivel olcsóbb ezek kitartása egy személy, mint egy 300 fős gyülekezet esetében. A képviseleti közvetítés nélküli direkt demokrácia viszont logikailag lehetetlenné tesz minden kalkulációt a közhatalom költségeit illetően, mivel az /elvileg/ megkülönböztethetetlen magától a néptől. Ám kétségtelen, hogy a szerződésen alapuló államban – legyen az örökletes királyság vagy többségi szavazaton nyugvó képviseleti rendszer – sincs helye kisebbségi jogoknak, a leszavazottak bármely legitim érdekérvényesítő /vagy akár csak érdekvédő/ opciójának: „mivel a többség igenlő szavazatával uralkodót nevezett ki, az, aki nemmel szavazott, most köteles a többiekkel egyetérteni, vagyis beletörödni abba, hogy az uralkodó minden jövőbeli cselekedetét elismerje, mert másképp a többiek törvényesen megölhetik.” /im. 212./ A „liberális” Locke sem sokkal permisszívebb a kisebbségi jogokat illetően. [...] Azaz a leszavazott kisebbséget, ha nem is kell „törvényesen megölni”, morálisan megsemmisíteni jogos lehet, hiszen az ész és a természet törvénye is a többséget támogatja. Persze azért nem ilyen egyszerű a helyzet... [...]

A népszuverenitás eszménye, amennyiben direkt demokratikus illúziókkal párosul, a legveszedelmesebb hatalomkoncentrációhoz vezethet, mert a nép nem is követel garanciákat úgymond saját hatalmával szemben, és a nép egésze szuverenitásának fikciója minden másnál közelebb visz egy személy korlátlan szuverenitásnak valóságához. [...] „Ahelyett, hogy a hatalmat semmisítenék meg, csak felváltásán gondolkodnak. Katasztrófa volt, amit diadalnak hittek, hogy a társadalom egészére ruházzák át a teljhatalmat. Az egész társadalomtól aztán szükségszerűen került a többséghez, a többségtől a kevesek kezébe, gyakorta egyetlen emberébe.” Saint Just, amikor még anarchista volt – *A természetről* című kéziratában – azt írta Rousseau *Társadalmi szerződéséről*, hogy „a nép önmaga általi elnyomása rosszabb, mint a mások általi elnyomás volt”. És, miként Constant is 20 évvel később, a nép szabadságának bázisát „a magánélet függetlenségében” fedezte fel: van, kell lennie olyan létszféranak, melybe minden hatalmi beavatkozás /a néphatalmi még inkább/ megengedhetetlen. Később, 1793-94-es nagy terrorista beszédeiben ennek az ellenkezőjét hirdette... [...]

Constant nem történelemfilozófiai értekezést ír, mint Condorcet, és egy parlamenti hozzászólásban vagy politikai publicisztikában nem szükséges reflektálni az emberi jogok metafizikai státuszára, elég kijelenteni, hogy vannak, mert már voltak olyan alkotmányok, melyek deklarálták e jogok elidegeníthetetlenségét. „A polgárok olyan egyéni jogok birtokosai, melyek minden polgári vagy politikai hatalomtól függetlenek, és minden hatalom, mely ezeket a jogokat sérti, törvénytelené válik. Ezek a polgári jogok: az egyén szabadsága, a vallásszabadság, a szólásszabadság, beleértve a vélemény nyilvános kifejtésének a jogát, a tulajdonjog és a

védelem az önkénnyel szemben. Semmilyen hatalom, nevezzék bár népszuverenitásnak vagy többségi felhatalmazásnak, nem sértheti meg ezeket a jogokat anélkül, hogy tulajdon jogosultságát meg ne sértené. /82./

És ha mégis megsérti? Láttuk Locke-nál Istenhez, mint bíróhoz, Condorcet-nél a karteziánus kritikai racionalizmushoz, Tocqueville-nél a népszuverenitás ellenében az emberi nem felségéhez fordulhatunk. [...] Azonban az igazságosság ideája preexisztens voltának a proklamálása nélkül is igaz az a fenomenológiai leírás, melyet Constant ad az emberi jogokat sértő, így tehát illegitim, de legális többségi döntéssel született törvényeknek való engedelmesség erkölcsi következményeiről: „Vannak olyan förtelmes korszakok, amikor arra hivatkozunk, hogy csak azért válunk igazságtalan törvények kiszolgálójává, hogy a hatalom, melynek meghódolunk, nehogy még több bajt okozzon... Hazug egyesség ez, mely minden büntett előtt határtalan, szabad pályát nyitott! Mindenki alkut kötött a lelkiismeretével, és a jogtalanság minden szinten buzgó végrehajtókra talált. Az ártatlanság hóhéraivá válunk azzal az ürüggyel, hogy mi gyöngédebben fojtjuk meg!”

Mike Károly

Szuverenitás az Európai Unióban mint szerződési probléma

Az előadás az új intézményi közgazdaságtan szemszögéből próbálja meg értelmezni azt az állítást, hogy a tagállamok szuverenitásuk egy részét átruházzák az Európai Unióra.

A javasolt megközelítés szerint az európai integráció dinamikáját érdemes visszavezetni a nemzetállamok közötti többoldalú szerződésekkel járó kollektív cselekvés nehézségeire. Ezekből fakad a motiváció, hogy a nemzeti kormányzatok szupranacionális szervezetekre ruházzák a megkötött hosszú távú szerződések „felügyeletének” funkcióit, saját magukat pedig alávéssék a megbízott felügyelőknek. Így új szerződéses kapcsolatok jönnek létre: először is a tagállamok és a felügyelő szervezetek között, másodsor pedig a felügyelők és a tagállamok mint felügyeltek között. A nemzeti kormányzatok cselekvési szabadsága – *de facto* szuverenitása – végső soron annak eredője, hogy a felvázolt szerződési rendszerben mint eredeti megbízók és mint felügyeltek mekkora autonómiát tudnak megőrizni.

A szerződéses kapcsolatok mindig (tranzakciós) költségekkel járnak. Ezek magyarázzák, hogy a szuverenitásról való részleges lemondást nem lehet egyetlen „tökéletes szerződésben” definiálni. A megbízó-felügyelő és a felügyelő-megbízott közötti hosszú távú szerződéseket a kooperáció és a konfliktus folyamatos dinamikája jellemzi. A „szuverenitás elvesztésétől való félelmet” ez magyarázza. Szemléltető példaként az EU kohéziós politikájának történeti fejlődését tárgyalom, továbbá azt, hogy milyen hatást gyakoroltak ezek a források a magyar állam működésére.

Molnár Tamás

A szuverenitást érő kihívások hatása a nemzetközi jog és a belső jog viszonyára, különös tekintettel a belső jogok „nemzetköziesedésének” következményeire a hatalommegosztásra nézve

Napjaink politikai, gazdasági és társadalmi jelenségei; a technológiai innovációk, illetve a sokasodó transznacionális viszonyok a tradicionális szuverenitás-koncepciót kihívások elé állítják. Ezek a jelenségek alapvetően eltérnek azoktól is, amelyek a nemzetközi jog és az egyes állami jogrendszerek közötti viszony hagyományos monista és dualista teóriáinak kialakulását inspirálták. Olyan új, *jogon kívüli fejleményeknek* lehetünk tanúi, amelyek egyre inkább elmosásák a határokat a „nemzetközi” és a „nemzeti” (a szuverén cselekvés) között, amelyek a nemzetközi jog példanélküli kiterjedését eredményezték, valamint amelyek a belső jog fokozódó permeabilitását idézik elő a nemzetközi jogi eredetű normák irányába.

Az állami szuverenitás tradicionális, tömörszerű felfogását kikezdő jelenségek közül az egyik a *globalizáció*, amely talán a legátfogóbban és legkomplexebben adja vissza az elmúlt néhány évtizedben lejátszódott változások mennyiségi és minőségi volumenét. Amellett, hogy ez a világjelenség a szuverenitás-felfogást is nehézségekkel szembesítette, a nemzetközi jog és a belső jog viszonyát leíró klasszikus elméletek, az univerzális társadalmat és a jogszuverenitást kifejező monizmus, illetve az állami szuverenitás-központú és a nemzetállamokat feltételező dualizmus sem képesek eredeti formájukban megragadni és hitelesen magyarázni a globalizáció folyamatainak sokféleségét.

A nemzetközi jog és a belső jog elválasztásának meghaladása irányába mutat egy másik – a területi szuverenitást relativizáló – jelenség is: a „*deterritorializáció*”. Ennek alapja, hogy a monizmus és a dualizmus klasszikus teóriáinak megjelenésekor, a XX. század elején a jog egyes szféráinak szétválasztása a jog területhez kötöttségének (*territorialitás*) koncepcióján is alapult, amely a belső jogot illetően a (területi) szuverenitás egyik attribútuma. Mind a nemzeti jogrendszerek, mind a nemzetközi jog kötött térstruktúrában tudták elképzelni működésüket. A XX. század második felétől kezdve ez megváltozott, különösképpen a nemzetközi jog számára vált egyre kevésbé alapvető paraméterré szabályainak meghatározott területhez kötöttsége (pl. a normák címzettjei körében az államok mellett megjelentek szub-nacionális entitások, vagy az egyének). A territoriálisan továbbra is nagymértékben kötött belső jogrendszerek mellett egyéb normatív rezsimek emelkedtek fel, amelyek esetében a földrajzi térszerkezet nem meghatározó, így jóllehet az állami területen is érvényesülnek, az állami autoritástól független normatív forrásból származnak és végeredményben nem igazán vesznek tudomást az államok szuverenitás-igényéről (pl. az Európai Unió joga). Ez a jelenség is természetesen szoros összefüggéseket mutat a globalizáció világtrendjével.

Az előbbiek kontextusában a tudományos előadás célja, hogy megvilágítsa: az állami szuverenitás koncepcióját érő új jelenségek, illetve annak újraértelmezését igénylő kihívások (pl. globalizáció, deterritorializáció, a jog „denacionalizációja”) milyen hatást gyakorolnak a nemzetközi jog és a belső jogrendszerek viszonyára, e két normarendszer interakcióira, valamint a vonatkozó elméleti megközelítésekre. Ez megragadható egyrészt *egy külső dimenzióban*, azaz a monizmus-dualizmus dichotómiáját meghaladni kívánó, esetleg közöttük közvetíteni próbáló, vagy épp a hagyományos elméletek magyarázó erejét az új jelenségekből is meríteni igyekvő koncepciók áttekintésében és elemzésében. Másrészt vizsgálható *egy belső dimenzióban*,

vagyis az állami szuverenitás átalakulásával és a nemzetközi jog megnövekedett szerepének alkotmányosságot érintő következményeként az államhatalmi ágak (*trias politica*) közötti egyensúly eltolódása is felmerülhet. Ennek háttérében a nemzetközi jog és a belső jog eltérő érvényességi és legitimációs kritériumai húzódnak meg (alkotmányos aszimmetria). Belső jogi, alkotmányjogi szempontból ugyanis a nemzetközi jogalkotás alapvetően a végrehajtó hatalom (a kormány) cselekvése és aktusai útján valósul meg. Kifelé, a nemzetközi jog síkján tehát a végrehajtó hatalom jelenik meg az állam teljes megtestesítőjeként, amely befelé, egy állam alkotmányos berendezkedésében ugyanakkor csupán egyharmadát képviseli a közhatalomnak, a törvényhozói és a bírói hatalom mellett. Alkotmányossági szempontból ez az aszimmetria, a végrehajtó hatalomhoz (kormányhoz) köthető intenzívebbé váló nemzetközi jogalkotás, és ily módon az állam szaporodó nemzetközi kötelezettségei, jogrendszerének „nemzetköziesedése” a jogalkotás elsődlegesen törvényhozói prerogatíváját vonhatja el a parlamentektől. Ezen túl mindez a harmadik hatalmi ágat, az igazságszolgáltatást is feladatok elé állítja a hatalommegosztás optikájából. Jelesül úgy, hogy a bíróságok milyen alkotmányos, közjogi doktrínák mellett és milyen mértékben alkalmazzák az elsődlegesen (szubsztantíve) nem a törvényhozói hatalomtól származó, nemzetközi jogi eredetű jogszabályokat, amely egy nemzetközi jogra nyitottabb, befogadóbb szemlélet mellett a bírói hatalom erősödését is hozhatja a másik két hatalmi ág rovására. Alkotmányjogi értelemben a kérdés tehát, hogy miként tud a hagyományos szuverenitás-fogalom metamorfózisa és a jog „nemzetköziesedése” közben a *trias politica* koherensen együttműködni, fenntartani az elválasztott hatalmi ágak egyensúlyát és legitimitását, mindeközben megőrizni az alkotmányos struktúra nyitottságát a nemzetközi jogi környezet felé.

Nagy Mariann Veronika

A fejlesztő állam kihívásai az integrálódó nemzetközi rendszerben

„Az állam csak azért és annyiban létezik, amiért és amennyiben tartósan integrálódik, felépül az egyesekben és az egyesekből – ez az állandó folyamat jelenti az állam mint szellemi-társadalmi valóság lényegét.” /Rudolf Smend/ – Az előadás elsődleges célja annak bemutatása, hogy az állami autonómia és az európai és nemzetközi integrációba való betagozódás egymást erősítő folyamatok. Az állam nem egynyugvó egész, folyamatos megújulások és változások keresztüzében továbbfejlődő entitás, amely változásnak szükségszerű állomása az egyes integrációkban való részvétel. A téma aktualitását szolgálja a nemzetköziesedés egyre táguló tere, a globális kihívások által életre hívott együttműködések növekvő száma. Az állami feladatok folyamatos átalakulása egyenes arányos tendenciát mutat a nemzetközi szintér változásaival. Mára alapvető az állam fejlesztő tulajdonsága és magatartása, hiszen a globalizálódó világ által diktált feltételrendszer csak így követhető. Az előadásomban szeretném bemutatni az állami funkciók azon átalakulásait, amelyet a globalizációs folyamatok hívtak életre, és amelyek fejlesztésében az integrálódó Európa is fontos szerepet tölt be. Szeretném végigkövetni a miként alakultak át és milyen új kihívások elé állította az állami szerepvállalást az Európai Unió, és hogy ennek hatására milyen új kormányzási formák alakultak ki. Arra a következtetésre szeretnék jutni az előadásomban, hogy a jól kialakított és strukturált állami önállóság alapvető feltétele a jól működő integrációnak és hogy az kölcsönös módon, effektív hatással bír a változásokra gyorsan reagáló államok számára. Állami autonómia és nemzetközi integráció; egymást feltételező, egymást elősegítő jelenségek.

Pap András László

Gránit vagy szilikon? Hogyan hatnak az életviszonyok és a társadalom változásai a szuverenitás fogalmára és tartalmára?

Az előadás és a tanulmány három tárgykört érint: (i) az állami feladatok a privátszektorba történő kiszervezésének a szuverenitással összefüggő kérdéseit (ii) annak a kérdését, hogy az állam szerepvállalásának változása kihat-e a nemzeti keretben értelmezett szuverenitás fogalomra és (iii) a szuverenitás gyakorlását – elsősorban a választójog terén – mennyiben érintik a digitális technológia által indukált társadalmi változások.

Pelle Anita

A piaci versenyt elősegítő erős állam koncepciója a freiburgi iskola eszmerendszerében

A freiburgi iskola kezdetei 1933-ra tehetőek, ebben az időben Walter Eucken, Franz Böhm és Hans Grossmann-Doerth feltették a kérdést: milyen hatalmas van az egyénnek egy szabad társadalomban? Az ordoliberalizmusnak is hívott irányzat szerint a *Wettbewerbsordnung* (a verseny rendje) biztosítja egy időben a hatékonyságot és az egyéni szabadságot: a gazdasági szabadság korlátozását a verseny nem engedi, az állami hatalom korlátozó erejét pedig az állam saját, önkorlátozó versenypolitikája adja, amely a verseny fenntartására irányul. Noha a verseny korlátozásának veszélyét a freiburgiak elsősorban a privát hatalomban látták, úgy gondolták, hogy az állam is ilyen veszélyt jelent, az állam ugyanis monopóliumot tud teremteni politikái révén, amelyekről aztán függővé válik. A freiburgiak szerint egyrészt szükség van egy erős államra, amely nem adja meg magát az érdekcsoportoknak, azoktól független marad, másrészt az állam legyen „gyenge”: ne szőljon bele a gazdálkodás folyamataiba, a *Wettbewerbsordnung* álljon a politikai rendszer felett.

Pokol Béla

Globális uralmi rend és állami szuverenitás

A nemzetállam-központú szerveződési rend felváltása a globális-monetáris szerveződési rend intézményi kereteivel két, ellentétes következménnyel járt az egyes államok szuverenitására tekintettel. Egyik oldalról a szuverén államok globális erők általi meghatározottsága óriási módon megnőtt, és a szuverenitásukból eredő lehetőségek kihasználását – a saját ipar védelmét a globális árletöréssel szemben, a képzett munkaerő helyben tartását, a spekulatív tőke elleni védekezést stb. – a globális nemzetközi rendet intézményesítő nemzetközi szerződések blokkolják, és ez kiszolgáltatottá teszi az állami törvényhozás erőit illetve a kormányzatot a multinacionális világcégek vezérkaraival szemben. Ez a kiszolgáltatottság ráadásul hatványozottan nő az olyan országokban – mint Magyarország esetében is –, ahol a termelés és a banki-pénzügyi rendszer nagyobb része már ezeknek a kezébe került. Másik oldalról azonban az előbbieket miatt formálisabbá váló szuverenitás értéke felerősödik, mert az országba beáramlott – az országot felvásárló – globális tőke meghatározó csoportjai előtt egyetlen fontosabb korlátot a milliók szavazataira támaszkodó törvényhozási többség és ennek kormányzata jelenti. Ezt ugyan bizonyos fokig nyomás alatt tudják tartani, ám a beruházott tőkéjük hatékonyságának biztosítása csak az állami szuverenitás erőivel való kooperáció útján lehetséges. Az, hogy

ez a függés az átfogóbb hatalmak erőitől „csak” gazdasági-pénzügyi jellegű, és – szemben az egykor volt, szovjet birodalmi függéssel – a globális uralmi rend saját premisszái alapján nem csaphat oda katonailag a szuverenitásukra támaszkodó ellenálló országoknak, a szuverenitást a legnagyobb mértékben a középpontba emeli. Innen nézve soha nem volt olyan fontos a nemzetközi jogi intézményrendszer által alátámasztott szuverenitás a közép-kelet-európai államok számára, mint a mostani évtizedekben.

Ebből a kiindulópontból kell szemügyre venni azokat a fejleményeket, melyek az utóbbi években az államok nemzetközi jogi szuverenitását is aláásni igyekeznek. A következőknek négy olyan tendenciát elemzek, melyek a nemzetközi politika és nemzetközi jog terén indultak be az utóbbi évtizedekben, és melyek egymást felerősítve végül az állami szuverenitás teljes kiürülését eredményezhetik Európában.

1) Sorrendben az első fejlemény az emberjogi garanciák őrzésére létrehozott strasbourgi emberjogi bíróság (EJEB) metamorfózisa volt az 1980-as évek végétől kezdődően, melynek során az emberjogi egyezményben védeni rendelt egyes jogoknak ez a szerv olyan értelmezést kezdett adni, hogy fokról fokra teljes jogterületeket tudott ellenőrzés alá vonni, és mivel az egyes védett jogok mint garanciák a teljes jogrendszer kulcspontjait védik, ez a kiterjesztés a szuverén államok törvényhozási szabadságát lényegében felszámolja – messze túllépve azon, amire a nemzetközi szerződésben megállapodó államok eredetileg létrehozták az Egyezményt és az emberjogi bíróságot.

2) Egy másik fejlemény ezt a változást vette alapul az 1990-es évek közepétől, és konstatálva az emberi jogok széles értelmezése révén ezeknek egyre inkább mint államok feletti alkotmányi szabályrendszerként való működését – melyeket ez anélkül is köti, hogy abban maguk megegyeztek volna – a nemzetközi jog alkotmányjogiasodását, globális alkotmányjoggá változását hirdette meg. Ez ugyan csak elméleti fejleménynek tűnik, de mivel ez óriási gazdasági és politikai erők törekvésének ad hangot, hihetetlen nagy globális terjesztéssel – alapítványok, ösztöndíjak, nemzetközi konferenciasorozatok stb. – van jelen a tudományos életben és a jogpolitikai szférában.

3) Egy harmadik fejleményt a globális alkotmány-tanácsadó szervek megjelenése és egyre szélesebb hatókörük mutat, melyek eredetileg csak szűkebb emberjogi szempontokból és kisebbségvédelmi ügyekben léptek fel, de az előbbi fejlemények révén és azt kiegészítve egyre inkább a szuverén államok alkotmányozó hatalmának egészét ellenőrzés alá vonják. Ennek Európában leginkább ismert szervezete a Velence Bizottság, de hasonló szervek az amerikai kontinensen is vannak.

4) Végül negyedik fejlemény már az egyes szuverén államokon belül viszi tovább az előbbiekből összegződő hatásokat, és az egyes alkotmánybíróságoknak abban a jogkörében csapódik le, hogy az EJEB döntései és a globális alkotmány-tanácsadó szervek előírásai alapján magát az alkotmányt, az alkotmánymódosítást és az alkotmányozó hatalmat is ellenőrzés alá vonják. Ezzel bezárulna a kör, és ezzel a szuverén állam legfőbb jellemzője, az alkotmányozó hatalom feletti rendelkezés az országon belül is megszűnne. Ez utóbbi fejlemény még csak a legújabb előretörést jelenti, és inkább csak egyes politikai csoportok és melléjük szegődött jogászcsoportok törekvéseit fejezi ki, de már voltak ebbe az irányba mutató alkotmánybírósági döntések, illetve a jövőben ilyen döntéseket megalapozó érvelések.

Pongrácz Alex:

A globalizált világ aktuális kérdései: államelhalás vagy államépítés?

A nemzetállamok, mint a vesztfáliai békeszerződést (1648) követően évszázadokon keresztül domináns entitások *primus inter pares* jellegű pozíciójával szemben a szuverenitás mezején a XX. század második felének során, illetve a XXI. század hajnalán több irányból is sikeresnek mondható „offenzívát” indítottak. Ennek nyomán számos szerző beszél a hagyományos (nemzet)állami szuverenitás erodálásáról, elhalványulásáról, vagy egyenesen annak eltűnéséről, bár a „posztmodern” korban született államelméleti írások a rendelkezésükre álló premisszákból gyakorta egymással szöges ellentétben álló konklúziókat vonnak le. Ma már korántsem állítható minden kétséget kizáróan, hogy a legfőbb hatalom egyedüli letéteményese az állam volna, ahogyan a megváltozott szuverenitás-jegyek listája is legfeljebb exemplifikatív és állandóan változó jelleggel állapítható meg. Előadásom során vázolni fogom a globalizáció hatására megkérdőjeleződő „szuverenitás-ortodoxia” problémáját, illetve a főként a 2008-ban kitört globális gazdasági és pénzügyi válság hatására az állam szerepét illetően revideálódó nézeteket. A kortárs államelméleti munkákban ugyanis bőségesen találkozhatunk olyan megoldási javaslatokkal, amelyek szembemennek az évtizedeken keresztül axiómaként kezelt neoliberális dogmákkal és az állam új típusú szerepvállalását vetítik előre. Úgy látom, hogy az általam ismertetett és különböző szabályozási területek hatálya alá tartozó útmutatások csak kombináltan alkalmazhatók hatékonyan és sikeresen. Ezen elméletek szintéziseként szükséges lenne egy olyan konstrukciót kreálni, amely a demokratikus pluralizmus égisze alatt és a szabályozott piac keretein belül egyesíti a piac, a civil társadalom és az állam erőit, méghozzá akként, hogy az első szektorban a civil társadalmat, a másodikban az államot és a harmadikban a piaci intézményeket helyezi el – ez pedig egyben érdek-és igényérvényesítési sorrendet is jelentene. A piac ugyanis sokszor érzéketlen arra, hogy felismerje a társadalomban megjelenő emberi szükségleteket.

Révész Béla

Vizsgálóbizottsági küzdelmek a titkokért

A modern titkosszolgálatok parlamenti ellenőrzésének a közjogi szabályozástól eltérő, vagy azzal éppen szembenálló gyakorlata kiváltképpen szembetűnő, amikor az állam, illetve a politikai hatalom radikális átalakulásai miatt fókuszba kerülnek a szuverenitás állandóságát biztosítani hivatott titkosszolgálatok problémái. A demokratikus ellenőrzés, tényfeltárás, átvilágítás folyamatának résztvevői titkokat kívánnak megismerni. Ebben a titokgazdák kevésbé együttműködők: korábbi pozíciójuknál fogva az intézményi információk visszatartásában, személyükben pedig felelősségük elhárításában érdekeltek. A rendszerváltás időszaka két esetben is jól modellizálta ezeket az ellentmondásokat, egyben megelőlegezve az elkövetkező időszak alapkonfliktusait is. Az első az Országgyűlés által 1989. november végén létrehozott Honvédelmi Vizsgálóbizottság tevékenysége, amely a Kádár-korszak politikai és kormányzati vezetőinek a fegyveres erők, a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium irányításával és ellenőrzésével kapcsolatos tevékenységét, illetve felelősségét vizsgálta. A másik a két és fél hónappal később, a Dunagate-botrányt követően felállított bizottság, amelynek a felada-

ta a belső biztonsági szolgálat (a III/III-as csoportfőnökség) tevékenységének kivizsgálása volt. A szembenálló felek hónapokig mérköztek egymással.

Smuk Péter

A szuverenitás jelképei és alkotmányos védelmük

Az előadás áttekinti a szuverenitás jelképes megjelenési formáit és az azok védelmére szolgáló eszközöket és lehetőségeket. Ezek között kiemelkedő szerepet játszik a nemzeti jelképek (zászló, címer) és a szólásszabadság konfliktusa, valamint a nemzeti nyelv és valuta alkotmányos szintre emelt védelme és az ezekkel járó jogdogmatikai, jogalkalmazási problémák. Az előadás arra is keresi a választ, hogy egyes jelképek (pl. a magyar Szent Korona) alkotmányos szintre emelése elegendő indok-e, hogy más jogágak védelmét élvezzék az egyéni szabadságjogok rovására.

Sólyom Péter

Alkotmányozás alkotmányozó hatalom nélkül?

Az alkotmányosság demokratikus hagyománya két alapelven nyugszik, a népszuverenitás elvén és a korlátozott hatalom eszméjén. E két alapelv között azonban meglehetősen ellentmondásos a kapcsolat. A népszuverenitás elvéből az következik, hogy a közhatalomgyakorlás a nép felhatalmazásán alapul, az így létrejövő közhatalom azonban egy korlátozott és megosztott hatalmat jelent. "A nép egy olyan szuverén, aki nem rendelkezik szuverenitással".

A fentiekből következően az alkotmányelmélet egyik fundamentális kérdése, hogy miképpen lehet összeegyeztetni a nép felhatalmazó hatalmának értelmezését a korlátozott hatalom eszméjével? Ezzel szoros összefüggésben pedig az is váaszra vár, hogy milyen alkotmányjogi értelmet lehet adni a nép, és különösen az ebből levezetett "alkotmányozó hatalom" fogalmainak?

A fenti kérdések gyakorlati jelentőségét az alkotmányozási eljárások és az alkotmányos átalakítások igazolási igényei adják. Az előadásomban egy olyan elmélet fogalmi kereteit próbálok felvázolni, mely nemcsak érzékeli a két alapelv közötti feszültségeket, hanem alkalmas is lehet az alkotmányosság e két alapelvének az összehangolására az alkotmányjogi érvelésekben.

Soós Edit

A duális autonómia hatása az állami szuverenitásra

Az autonómiák lényegét több kritérium alapján határozza meg a jogi és a politológiai szakirodalom. Az autonómiák legközvetlenebb nemzetközi vonatkozása az, hogy az autonómiák legitimitása és stabilitása erősebb, ha azt a nemzetközi közösség is elfogadja, támogatja. A nemzeti kisebbségek autonómatörekvései a nemzeti kisebbségek kollektív jogai felől, illetve a regionalizmus, önkormányzatiság és szubszidiaritás irányából megközelítve eltérő autonómiaformákat eredményeznek. Sajátos kettősség figyelhető meg a Vajdaság esetében, ahol a

területi autonómiával párhuzamosan személyi elvű autonómia (nemzeti tanácsok) is működik. Az autonómia ugyanakkor decentralizációt is jelent, mivel a kisebbség átveszi a hatalom gyakorlásának, a központi hatalom feladat- és hatásköreinek egy részét. Az előadás azt vizsgálja, hogy miközben az államnak tiszteletben kell tartani a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogait, a duális autonómia modellje milyen hatással van az állami szuverenitásra.

Szalai Ákos

Miért adják fel az államok a szuverenitásukat? A nemzetközi jog joggazdaságtani alapmodelljei

Miért kötnek nemzetközi szerződéseket, miért csatlakoznak egyezményekhez, miért fogadják el magukra nézve a szokásjogot az államok? Ha kötnek is, csatlakoznak is, miért tartják be azokat, amikor számukra hátrányossá válik?

Az első kérdésre a válasz hasonló ahhoz, amit arra adunk, hogy miért kötnek az emberek szerződéseket, miért kötik meg a saját kezüket – de több fontos különbséggel: A nemzetközi szerződések mögött nem áll jogi kikényszerítés – ezért a nem jogi kikényszerítésnek (az ún. 3R: *reciprocity, retaliation, reputation*) van nagyobb szerepe. A nemzetközi egyezmények általában lényegesen puhábbak, a soft law kategóriájába (vagy oda se) tartoznak, sokszor effektíve kötőerő nélküliek, szemben az emberek közötti szerződésekkel – ennek joggazdaságtani magyarázatai egyik oldalról a megegyezés magas költségeiben, másrészt a puha megállapodások későbbi "bekeményítési" lehetőségeiben (kiépülő intézmények, delegált döntési jogkörökből fakadó jogfejlesztés) keresendők.

A második kérdésre (miért tartják be – ha egyszer nincs közvetlen szankció) az előzőeken (más kikényszerítési mechanizmusok) túl érdemes megfontolni a *public choice* kínálta lehetőségeket: az egyezményeket nem államok tartják be, vagy szegik meg, hanem politikusok, kormányok. Éppen ezért érdemes feltárni a nemzetközi jogi megállapodásokat „védő” bel- és külföldi politikai csoportok (elsősorban: civil szervezetek, bürokrácia) ebben játszott szerepét.

Szigeti Péter

A nemzetállami szuverenitás közjogi fogalmának védhetősége és ami azon túl van...

A nemzetállami szuverenitás kapcsolódott a 19. századi tudományossághoz, ahol a múltbeli társadalmi jelenségek egyediségére alapozott idiografikus történetírást alapvetően három, jelenre koncentrálnó nomotetikus társadalomtudományi szak egészített ki: a termelést és a piacot vizsgáló közgazdaságtan, az államot-politikát vizsgáló államtudományok (*Staatswissenschaften*) és a *société civile*-t vizsgáló szociológia. Ennek a felosztásnak a kialakulásában 5 vezető ország játszott szerepet (Franciaország, Nagy-Britannia, USA, majd Német- és Olaszország), és nem véletlenül: a polgári nemzetállami fejlődésben élen járó centrumországok saját tudományossága adta mindenki más számára az érvényes mintákat. Ha pedig vannak általános törvényszerűségek, akkor az ezekben az országokban kialakult és egyben ország-kötött metodikák (forráskutatás, levéltári munka, empirikus vizsgálatok, stb.) másutt is alkalmazhatóak: az elemzés tárgya diakronikusan és szinkronikusan is a polgári nemzetállamban, mint az

elemzés egységében lezajló folyamatok voltak. Ekkor lehetett több tudományágban érvényes fogalomnak tekinteni a szuverenitást (annak fontos közjogi karakterisztikumával).

A rendi társadalom felfogással szakító újkori szerződéselméletekben a szuverén népet politikai közösséggé szervező állami szuverenitást már csak jogiasítani kellett a belső és a külső szuverenitás oldal megkülönböztetésével ahhoz, hogy adekvátan fejezze ki, hogy az államközi kapcsolatok domináns szereplője a nemzetállamokra tagolódott világ. Ahogy azonban a Nagy civilizációk (India, Kína, Perzsia, arab világ) létét a gyarmatosítások és a fellendülő világkereskedelem nyomán éppen nyugatiak kezdték komolyabban felismerni és kutatni, úgy alakultak ki új, egyben demokratizáló társadalomtudományi diszciplínák: antropológia, etnográfia (bennük a Field research módszereivel), összehasonlító jogtudomány. Innentől megérteni a világot azt is jelentette, „másokat” tanulmányozni: az orientalizmus kikezdte a túl általánosító Európa centrizmust, és új perspektívákat nyitott: fejlettség kritériumok, alul-fejlettség, modernizáció, függés, jogátvétel, stb. tanulmányozását.

A szuverenitás hagyományosnak nevezhető – ugyanakkor beszűkülő és mára már csak a jogtudomány számára érvényes – fogalma hozzájárult a nemzetállamok konszolidálásához. A 20. század második fele a világháborúk és a kolonializmus megszűnésével új kihívások elé állította a társadalomtudományokat: a kölcsönös függés növekedése életre hívja a világgazdaságtant, a geopolitikai világrend erőviszonyainak elemzését, majd a 60-as évektől a világrendszer kutatás kialakulásához vezetett. Ezért a nemzetállam, mint létező entitás ma már nem egyedüli tárgya az elemzésnek, mint ez kb. 200 éves fénykorában volt, mert új szereplők jelentek meg: TNC-k, regionalis integrációk, szabályozó intézmények (WTO, IMF, World Bank, hitelminősítők „szuperstruktúrája”), melyek egyben erodálják a nemzetállamok egykor talán legfontosabbnak hitt összetevőjét, a nemzetgazdaságokat. A szuverenitás fogalmi érvényessége ezért az alkotmányjogra és a nemzetközi jogra korlátozódott. Ezen érvényességi körön való túlterjesztése kategória hiba; analitikusan túlterhelte, használhatatlanná teszi.

Az általában vett szuverenitás elemzés vektorát multidiszciplináris aspektusokkal kell megújítani: a történeti dinamika mellett, a világgazdaságban lejátszódó hierarchizáló folyamatok és az új, regionális politikai integrációs formák elemzésével: EU; NAFTA; Dél-Kelet ázsiai térség. (Ezek aligha gyömszölhetőek be a jogtudományi elemzés egynemű közegébe, ahol példának okáért az Egyesült Államok és Etiópia egyenlőnek és egyaránt szuverénnek tételezett). A világrendszer-kutatás éppen ezt vállalja fel: a globalizációs folyamatban homogenizálódó világgazdaság és a fejlettségi fokok és nemzeti-kulturális mintázatai szerint megszüntethetetlenül heterogén világtársadalom ellentmondásos egysége válik az elemzés tárgyává.

Szilágyi Péter

A szuverenitás problémája az európai integráció és a kibontakozó globalizáció viszonyai között

Alapvető mondanivalóm, hogy az állami szuverenitás a modern állam főhatalmának a sajátosága, az a modern állammal jelent meg, az az állami szervek hatásköreiben nyilvánul meg és azt az elmúlt évtizedekig a csekély mértékű jogi korlátozottság jellemezte, ami a szuverenitásnak a jogi korlátlanság látszatát kölcsönözte. Az utóbbi évtizedekben a nemzetállamok főhatalma jogilag is egyre korlátozottabbá vált, ami fölveti a szuverenitás kategóriájának a je-

lenlegi alkalmazhatóságát és különösen jövőjét. A kérdéskört tovább bonyolítja, hogy a modern állam szuverenitása szorosan összekapcsolódik a szövetszuverenitás és a népszuverenitás kérdésével és ez az összefüggés ma különösen releváns. Az elmúlt években az európai integráció és a nemzetállami szuverenitás viszonyát illetően több különböző elmélet fogalmazódott meg, és ebben a tekintetben az utóbbi évek hitelválsága néhány újabb szempontot is előhívott. Ezek közül az elméletek közül szeretnék néhányat bemutatni és álláspontomat röviden vázolni.

Tattay Szilárd

A szuverenitás-eszme kezdetei

Napjaink tudományosságában érezhetően egyre növekvő kétely övezi a szuverenitás fogalmát. A jog-, az állam- és a politikatudomány művelői mind gyakrabban értekeznek a szuverenitás fogalmában rejlő feloldhatatlan többértelműségről, a 'szuverenitás' relativizálódásáról, kiüresedéséről, mi több, alkonyáról, egy új, „poszt-szuverén” korról, és így tovább. Ezeknek az állításoknak a helyessége megítélésem szerint – mint a szuverenitás fogalma általában – csak történeti perspektívába helyezve ítéltető meg. Előadásomban arra törekszem, hogy megvizsgáljam azokat a szellemi és történeti körülményeket, amelyek közepette a 'szuverenitás' és a 'szuverén állam' eszméi először megjelentek. Erre irányuló vizsgálódásaim során abból az előfeltevésből indulok ki, hogy a szuverenitás-fogalom kialakulása eszmetörténeti kontextusának rekonstrukciója nagymértékben hozzájárulhat a jelenkori állapotok és viták jobb megértéséhez.

Téglási András

Azért a nép az úr? – A népszavazás aktuális alkotmányjogi kérdései

A népszavazás a rendszerváltozás óta eltelt több mint két évtizedben időről időre – változó intenzitással ugyan, de – mindig a szakma és a közvélemény érdeklődésének középpontjában állt. Különösen igaz ez a 2006-os politikai események hatására meginduló „népszavazási cunami”, vagyis már jóval az Alaptörvény hatálybalépése előtti időszakra. Az Alaptörvény hatálybalépése óta bekövetkezett jogszabályi változások azonban felszínre hoztak néhány olyan kérdést, amelynek megvitatására a szélesebb szakmai közvélemény által még nem igazán került sor. Már önmagában a népszavazási eljárás során igény bevehető jogorvoslat Kúriához telepítése felveti azt a kérdést, hogy vajon a Kúria által a népszavazási eljárásban meghozott jogorvoslati döntések mennyiben támadhatóak meg még ezt követően az Alkotmánybíróság előtt. Amíg ugyanis korábban az Alkotmánybíróság a népszavazási eljárások törvényességi és alkotmányossági kontrollját is ellátta, addig a Kúria beiktatásával elvi élel merül fel az a kérdés, hogy az Alkotmánybíróság a Kúria döntését kinek az indítványára és mennyiben vizsgálhatja felül. Az indítványozók tekintetében ugyanis közel sem egyértelmű, hogy a pártok jogosultak-e a népszavazási eljárásban hozott döntéssel szemben alkotmányjogi panasz benyújtására, vagyis – leegyszerűsítve – a pártokat megillet(het)i-e egyáltalán a népszavazáshoz való jog, mint alapjog. Ez távolabbról megközelítve azt a kérdést is felveti, hogy milyen szerepe van a pártoknak a népszavazás – mint a népszuverenitás egyik közvetlen formájának – gyakorlása tekintetében. A másik kérdés – vagyis, hogy az Alkotmánybíróság mennyiben jogosult felülbírálni a Kúria népszavazási döntéseit – arra vezethető vissza, hogy a népszava-

zási eljárásban mi tekinthető valódi alapjognak: csak önmagában a népszavazásban való részvétel joga, vagy akár az aláírásgyűjtés, illetve – tágabban megfogalmazva – a népszavazás kiényszerítésének joga is alapjognak tekinthető-e. Az előadásomban a felvázolt kérdésekre kereshném a válaszokat.

T. Kovács Júlia

Az élelmiszer-önrendelkezés, mint az állami szuverenitás része

Az élelmiszer-önrendelkezés ma már az állami szuverenitásnak egyik vitathatatlan – és nélkülözhetetlen – részeleme, ti. az államoknak az a joga, hogy maguk határozzák meg mezőgazdasági és élelmiszer politikájukat úgy, hogy közben ne árásszák el dömpingáruval más nemzetek piacát. Mindez 2012. január 1. óta már Magyarország Alaptörvényében is – legalább is részben – megjelenik azáltal, hogy az Alaptörvény előírja a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdaság és az egészséges élelmiszerekhez való hozzáférés biztosításának állami kötelezettségét. Több országban (mint például Svájcban, illetve az Egyesült Államok egyes tagállamaiban) a GMO-mentesség kérdését nem bízták a képviselők általi törvényhozásra, hanem a népszuverenitás közvetlen eszközét, vagyis a népszavazást vették igénybe ennek a kérdésnek az eldöntéséhez.

Előadásomban ezekkel a kérdésekkel kívánok részletesebben foglalkozni.

Tóth Judit

A szuverenitást veszélyeztető biztonsági szolgálatok

A demokratikus jogállamok paradoxona, hogy a nyilvánosság, átláthatóság, ellenőrizhetőség és számonkérhetőség azokra a szolgálatokra is vonatkozik, amelyek az állam szuverenitásának védelmében leplezett, titkos módszerekkel gyűjtenek (személyes, érzékeny) adatokat, tárolnak, vagy éppen adnak át információkat más rendészeti szerveknek, itthon és külföldön, illetve élveznek kivételeket a közpénzügyekre vonatkozó eljárások alól. A polgároknak meg kellene tanulni, hogy a titkosszolgálatok, rendészeti szervek sem bújhatnak saját professzionizmusuk és a szuverenitás védelmezőjének sáncai mögé, ha vannak megfelelő ellenőrzésre képes civil mechanizmusok. A parlamenti ellenőrzés ennek egyik intézménye, ám sem az alkotmányi és törvényi szabályok, sem a gyakorlat nem biztosítja ma Magyarországon a hatékony ellenőrzést, hiába kerülnek a nyilvánosság elé jogellenes akciók és botrányok, a titkos amerikai átrepülésektől kezdve a kémügyig. Vajon az országgyűlési bizottság jegyzőkönyveiből milyen kép bontakozik ki, kik, milyen felkészültséggel és miként ellenőriznek? Hol vannak a független, civil kontroll eszközei, amelyeket az Európa Tanács, az EBESZ, az IPU igen részletesen már kidolgozott? Az alkotmányosság hazai gyengeségei vajon nem veszélyeztetik a nemzetbiztonságot? Az előadás/írás ezt vizsgálja, a hozzáférhető információk alapján, azaz töredékesen.

Tóth-Matolcsi László

Hogyan hat a nemzeti identitás és annak változása az állam szuverenitására

Előadásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen hatással vannak az erősödő migrációs folyamatok a nemzet (mint politikai közösség) identitása és az állam szuverenitása közötti kapcsolatra. A kérdés azért indokolt, mert az állami szuverenitás jogi oldala (ami a nemzetközi elismerés szempontjából különösen fontos) meghatározott formai kritériumok teljesülésével biztosítható. Ugyanakkor az állami szuverenitásról alkotott felfogásunknak mindig szerves részét képezték a nemzetről alkotott felfogásaink, azaz, hogy milyen kritériumok alapján tekintjük a nemzetet politikai közösségnek, és ezáltal szuverén cselekvőnek? Elsősorban tehát azt vizsgálom meg, hogy a formális jogi szuverenitás mögött álló identitás-felfogás képes-e érdemben hatással lenni az állami aktusokra (az államon belül és az államok közötti „térben”). Esettanulmányok beemelésével kívánom bemutatni, hogy a politikai közösségről, tehát a szó „politikai” értelmében vett nemzeti identitásról alkotott klasszikus felfogásokat hogyan befolyásolták a 20. század második felében beindult migrációs folyamatok és a bevándorlók által „hozott” új identitás. Illetve, vice versa, milyen hatással van a befogadó államok „hivatalos” identitása a bevándorlók „eredeti” vagy „származási” identitására. A téma felvetés aktualitását érzékelteti, hogy a kisebbségi csoportok többségitől eltérő identitásának elismerése sok országban még ma is a nemzetállami keretek és identitás – azaz tágabb értelemben véve a szuverenitás – megkérdőjelezésével egyenlő, nem csak Közép- és Kelet-Európában.

Várkonyi Zsolt

Az Állami Számvevőszék ellenőrzési tevékenységének hasznosulása az átláthatóság, az elszámoltathatóság, a jó gazdálkodás és a jó kormányzás vonatkozásában

A tervezett előadás az Állami Számvevőszékről szóló 2011. évi LXVI. törvény adta jogosítványok megváltozásából kiindulva elemzi az ÁSZ jelentések törvényhozási és társadalmi szintű hasznosulását. Az ÁSZ sokrétű ellenőrzési feladatainak ellátásakor, a jelenkor elvárásainak megfelelően proaktív, a hibákat megelőző szemlélettel és gyakorlattal látja el tevékenységeit. Ennek során a makrogazdasági folyamatokhoz és az államháztartás stabilizálásához, az állami működés hatékonyságának javításához nem kizárólag a hibák, a hiányosságok és szabálytalanságok feltárásával, hanem az ellenőrzött szervezetekkel együttműködve a hibás gyakorlatok megelőzésével is hozzá járul a pénzügyi kultúra változásához, segítséget nyújtva mindazok számára, akik közpénzzel, vagy közvagyonnal gazdálkodnak. Az ÁSZ ellenőrzési tapasztalatain alapuló megállapításaiival, javaslataival, tanácsaival támogatja az Országgyűlést, annak bizottságait, az országgyűlési képviselőket, az ellenőrzött szervezeteket, ezzel is segítve a jól irányított állam működését. A jogszabályi változásokból és az ÁSZ elnökének az intézmény működéséről, szakmai tevékenységéről szóló beszámolóiból, valamint saját, vizsgálataim, eredményeim felhasználásával igyekszem feltárni a jogalkotói, a jogalkalmazói tevékenységek kölcsönhatását, valamint ezek együttes hatását, társadalmi hasznosulását.

Vincze Attila

Odahull az eszme és a valóság közé az árnyék – az szuverenitás-átruházás az alkotmánybíróság esetjogában

Magyarország 2004 óta tagja az Európai Uniónak. Ez alatt a tíz év alatt jelentős esetjog halmozódott fel, de még mind a mai napi hiányzik egy egységes doktrína az uniós és a belső jog viszonyának leírására. Az alkotmánybíróság hol szabotálja az uniós jog érvényesülését, mint az orvosi ügyeleti díjak vagy az elfogató parancs ügyében, hol vitatott belső jogi megoldásokat igyekszik vele igazolni, mint a versenyhatóság *soft* jogát, hol pedig vonakodik az uniós jogból fakadó következményeket levonni, mint a bírák kényszernyugdíjazása esetén. Függetlenül attól, hogy milyen többség volt az alkotmánybíróságon, az uniós jogot soha nem tudta a testület az alkotmányos előírások érvényre juttatásával egy egységes, következetes és kiszámítható doktrína keretében kezelni. Az előadásomban elsősorban ezeket az egyenetlenségeket igyekszem bemutatni, illetve megkísérelni megadni egy lehetséges doktrína vázát.

Zódi Zsolt

A szuverén austini és a jogalkotó hatalom somlói koncepciója: a szuverenitás jogpozitivistá felfogásának két útja

John Austint, az angol jogtudomány kiemelkedő alakját elsősorban Herbert Hart korszakos művéből ismerjük. Hart az ő gondolataiból kiindulva, azt kritizálva (és részben ve) fejt ki saját jogfogalmát. Azt is tudjuk, hogy Somló Bódog, a máig legismertebb magyar jogtudós, a kor német jogtudományi dominanciájától elszakadva, nagyon sok ponton épített Austin előadásaira. Elméletében azonban jelentősen meghaladja, és sok ponton rendkívül eredeti gondolatokkal egészíti ki az austini koncepciót, amely több helyen összeesik a harti elgondolásokkal is. Előadásomban ennek a szellemtörténeti interferenciának csak egy pontjára az austini szuverén (*Lectures*, VI. előadás), és a somlói jogalkotó hatalom (*Juristische Grundlehre*, 2. és 10. fejezet) kapcsolatára, egyezőségeikre és különbözőségeikre koncentrálok.

Zsugyó Virág

Korlátlan alkotmányozó? A nemzetközi kötelezettségek mint a pouvoir constituant korlátai

Régóta létező jogelméleti felfogás, hogy az alkotmányozó hatalom korlátlan: az alkotmány létrehozásakor sem eljárási, sem tartalmi szempontból nem kötött. Napjainkban az alkotmányozó hatalom korlátlanságának tézise nem látszik változatlan formában tarthatónak. A nemzetállami szuverenitás gyakorlása nemzetközi kötelezettségeken keresztül korlátozott. Amellett szeretnék érvelni, hogy a modern alkotmánybírói gyakorlatban kimutatható, hogy a nemzetközi kötelezettségek behatárolhatják az alkotmányozó hatalom mozgásterét.

AZ ELŐADÁSOK ÖSSZEFOGLALÓI